

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ
ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ
ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ**

Της

ΡΑΦΑΕΛΑΣ ΚΟΥΡΗ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ(MSc Counseling Psychology)**

2021

**ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ
ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ
ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ**

Της

ΡΑΦΑΕΛΑΣ ΚΟΥΡΗ

Υποβληθείσα στη **Σχολή Επιστημών Υγείας** σε μερική εκπλήρωση
των απαιτήσεων για την απόκτησης του **Μεταπτυχιακού της
Συμβουλευτικής Ψυχολογίας**

Αύγουστος, 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Ραφαέλα Κούρη, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Η έγκριση της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας από τη Σχολή Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφος δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους της Σχολής και του Πανεπιστημίου.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

Διερεύνηση των ατόμων με ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά
χαρακτηριστικά στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς στην
ενήλικη ζωή

Διπλωματική Εργασία

Ονοματεπώνυμο Επιβλέπουσας Καθηγήτριας:

Δρ. Μουσουλίδου Μαριλένα

Εξεταστική Επιτροπή

Δρ. Ζαμπά Κωνσταντίνα

Δρ. Ευθυβούλου Αίνα

Ονοματεπώνυμο Κοσμήτορ: Στέλιος Γεωργίου

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνήσει αν ο ναρκισσισμός και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας προβλέπουν επιθετική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή. Διεξήχθη πρωτογενής ποσοτική έρευνα. Εργαλεία της έρευνας αποτέλεσαν το ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας – Πραότητας, το ερωτηματολόγιο Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας και το ερωτηματολόγιο Αντικοινωνικής διαδικασίας. Το δείγμα αποτέλεσαν 300 άτομα ηλικίας 19 με 35, από διάφορες περιοχές της Κύπρου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η πλειοψηφία του δείγματος εμφανίζει χαμηλό επίπεδο ψυχοπάθειας, έλλειψη αναστολών και κακίας ενώ η τολμηρότητα κυμάνθηκε σε μέτρια επίπεδα. Ακόμα, η πλειοψηφία του δείγματος εμφάνισε χαμηλό επίπεδο επιθετικότητας, θυμό, σωματική επιθετικότητα, λεκτική επιθετικότητα και εχθρότητα. Επιπρόσθετα, η πλειοψηφία του δείγματος εμφάνισε χαμηλό επίπεδο ναρκισσισμού. Συμπερασματικά στον κυπριακό πληθυσμό δεν καταγράφονται υψηλά ποσοστά ναρκισσισμού και ψυχοπάθειας που οδηγούν σε επιθετική συμπεριφορά. Οι υποθέσεις της παρούσας εργασίας είναι, αν ο ναρκισσισμός και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας προβλέπουν επιθετική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή. Αν τα άτομα που έχουν ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά στοιχεία προβαίνουν σε επιθετικές συμπεριφορές. Επιπρόσθετα, θα δοθεί έμφαση στα δύο ακόλουθα είδη επιθετικότητας, στην λεκτική και την σωματική. Αν τα άτομα που έχουν ναρκισσιστικά στοιχεία προβαίνουν στην λεκτική ή στην σωματική επιθετικότητα. Αν το φύλο είναι ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για την εκδήλωση λεκτικής και σωματικής επιθετικότητας.

Abstract

The purpose of this study was to investigate whether narcissism and the characteristics of cruelty predict aggressive behavior in adulthood. A primary quantitative survey was conducted. The research tools were the Aggression - Mindfulness questionnaire, the Trinitarian Psychopathy Measurement questionnaire and the Antisocial Process questionnaire. The sample consisted of 300 people aged 19 to 35, from various parts of Cyprus. The cases of the present dissertation are if narcissism and characteristics of cruelty, predict aggressive behavior in adulthood. Whether the people who have narcissistic and psychopathic elements engage in aggressive behaviors. Moreover, there will be focus on the two following types of aggression, verbal and physical. If the people who have narcissistic elements engage in verbal or physical aggression. Whether gender constitutes a strong predictor for the manifestation of verbal and physical aggression. According to the results of the research, the majority of the sample shows a low level of psychopathy, lack of inhibitions and malice, while the audacity ranged to moderate levels. Still, the majority of the sample showed low levels of aggression, anger, physical aggression, verbal aggression and hostility. In addition, the majority of the sample showed a low level of narcissism. In conclusion, the Cypriot population does not have high rates of narcissism and psychopathy that lead to aggressive behavior.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή	19
1.1 Αντικείμενο Μελέτης.....	11
1.2 Στόχος και Στόχοι Μελέτης.....	13
1.3 Δομή Μελέτης.....	14
Κεφάλαιο 2. Άτομα με Ναρκισσισμό και Ψυχοπαθητικά Χαρακτηριστικά και Επιθετική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή	15
2.1 Επιθετική Συμπεριφορά	15
2.2 Εχθρική Μεροληψία Απόδοσης.....	32
2.3 EMA και Ναρκισσισμός	32
2.4 EMA και Ψυχοπάθεια	37
2.5 Αυτοεκτίμηση και Επιθετικότητα.	39
2.6 Αυτοεκτίμηση και Ναρκισσισμός	51
2.7 Επιθετική Συμπεριφορά και Ναρκισσισμός. Εμπειρικές έρευνες.....	37
2.8 Εμπειρικές Έρευνες που αφορούν τα Ψυχοπαθητικά Χαρακτηριστικά.....	39
2.9 Σύνοψη.....	51
Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία	60
Κεφάλαιο 4 Αποτελέσματα	72
Κεφάλαιο 5 Συζήτηση.....	73
Συμπεράσματα.....	87
Βιβλιογραφία	90

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Δημογραφικά Χαρακτηριστικά.....	61
Πίνακας 2: Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας, Επιθετικότητας και Ναρκισσισμού.....	63
Πίνακας 3: Συσχετίσεις.....	65
Πίνακας 4: Διαφορές μεταξύ Ανδρών και Γυναικών ως προς τον ναρκισσισμό και την Επιθετικότητα.....	66
Πίνακας 5: Ιεραρχικό Μοντέλο Πρόβλεψης της Κλίμακας της Επιθετικότητας.....	69
Πίνακας 6: Ιεραρχικό Γραμμικό Μοντέλο Πρόβλεψης της Σωματικής Επιθετικότητας.....	70
Πίνακας 7: Ιεραρχικό Γραμμικό Μοντέλο Πρόβλεψης της Λεκτικής Επιθετικότητας.....	72

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Αντικείμενο Μελέτης

Οι εκδηλώσεις επιθετικής συμπεριφοράς αποτελούν ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο. Τις πλύστες φορές οι άνθρωποι συμπεριφέρονται με επιθετικότητα απέναντι στους συνανθρώπους τους, είτε γίνονται θύματα αυτών των συμπεριφορών (Τσαπατσάρη, 2015). Η επιθετικότητα ορίζεται ως η οποιαδήποτε συμπεριφορά η οποία περιλαμβάνει την πρόθεση να προκαλέσει σωματική ή ψυχική βλάβη σε ένα άλλο άτομο, στον ίδιο τον εαυτό ή προς άγνωστα αντικείμενα (Καλέμη, 2019). Οι ερευνητές κατά καιρούς προσπάθησαν να ταξινομήσουν την επιθετικότητα σε τέσσερα διαφορετικά είδη, τα οποία είναι η εχθρική, η λεκτική, η σωματική επιθετικότητα και ο θυμός. Η λεκτική επιθετικότητα παράγεται από τα συκοφαντικά σχόλια, τα οποία χρησιμοποιούνται ως απειλή. Η σωματική επιθετικότητα εκδηλώνεται μέσω της σωματικής επαφής, με σκοπό να προκαλέσει πόνο ή τραυματισμό (Fitriyah & Purwoko, 2018). Ο θυμός είναι η συναισθηματική απάντηση που οδηγεί στην επιθετική συμπεριφορά. Η εχθρότητα περιλαμβάνει την αρνητική αξιολόγηση προς τους άλλους. Η βιβλιογραφία κατέδειξε πολλούς παράγοντες κινδύνου και ατομικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, όπως για παράδειγμα, ο ναρκισσισμός και η ψυχοπάθεια, τα οποία είναι πιθανόν να οδηγήσουν στην επιθετικότητα, τόσο στην εφηβική, όσο και στην ενήλικη ζωή (Ang et al., 2018).

Η επιθετική συμπεριφορά προκαλεί ποικίλες ψυχολογικές δυσκολίες και σωματικούς τραυματισμούς που αποτελούν μεγάλη ανησυχία σε διάφορες κοινωνίες (Fitriyah & Purwoko, 2018). Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω έρευνες που έγιναν

κυρίως σε έφηβους ανέδειξαν ότι τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας συσχετίζονται με τα διάφορα είδη επιθετικότητας (λεκτική και σωματική).

Τονίζεται ότι η δομή της προσωπικότητας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση της επιθετικής συμπεριφοράς (Neil et al., 2016). Ο ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από αλαζονεία, μεγαλοπρέπεια και αυτοπεποίθηση. Τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως ναρκισσιστές έχουν την πεποίθηση ότι είναι μοναδικοί, ξεχωριστοί και επιθυμούν να λαμβάνουν τον θαυμασμό από τους άλλους ανθρώπους. Επιπλέον, χαρακτηρίζονται από ανικανότητα να συνειδητοποιούν τα συναισθήματα και τις ανάγκες των άλλων (McCullough, Emmons, Kilpatrick & Mooney, 2016). Η Salmivalli, (2001) πρότεινε ότι τα άτομα που χαρακτηρίζονται από ναρκισσιστικά στοιχεία χρησιμοποιούν την επιθετική συμπεριφορά για να ενισχύσουν την μεγαλοπρεπή εικόνα του εαυτού. Αναδείχθηκε ότι ο ναρκισσισμός συσχετίζεται τόσο με την σωματική όσο και την λεκτική επιθετικότητα (Card et al., 2008 ; Busman et al., 2009 ; Crick & Waxler, 2003). Επιπρόσθετα, στις έρευνες των Okada (2010) που έγινε στην Ιαπωνία και Ruiz et al., (2001) που έγινε στις ΗΠΑ και δείγμα της αποτελούσαν φοιτητές, φάνηκε ότι ο ναρκισσισμός προέβλεπε τόσο την λεκτική όσο και την σωματική επιθετικότητα. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ σε εφήβους που είχαν ναρκισσιστικά στοιχεία έδειξε ότι τα αγόρια έχουν υψηλότερα ποσοστά συσχέτισης στην σωματική επιθετικότητα από ότι τα κορίτσια (Trapnell and Cambell, 1999). Αντιθέτως, η έρευνα των Fitriyah and Purwoko, (2018) που έγινε και αυτή στις ΗΠΑ ανέδειξε χαμηλή συσχέτιση του ναρκισσισμού με την επιθετικότητα.

Τα άτομα με ψυχοπάθεια χαρακτηρίζονται από έλλειψη ενσυναίσθησης, από έλλειψη κατανόησης των συναισθημάτων των άλλων, από έλλειψη ενοχής (Cookie

& Mishe, 2001). Ο Frick (2004) ανέδειξε τις 3 βασικές διαστάσεις των χαρακτηριστικών της ψυχοπάθειας, οι οποίες είναι η περιφρόνηση, η αδιαφορία και η απάθεια. Η έρευνα ανέδειξε ότι άτομα με χαρακτηριστικά ψυχοπάθειας παρουσιάζουν μία μορφή επιθετικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από την επιβολή κυριαρχίας έναντι στα άλλα άτομα, που μέσα από αυτήν επιθυμούν να ενισχύσουν την αυτοεικόνα τους (Fanti, Frick & Georgiou, 2009).

Η έννοια της σκληρότητας του χαρακτήρα διακρίνεται μέσα από μειωμένη ικανότητα των ατόμων να συμπονούν. Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά έχουν μειωμένη ικανότητα να συνδέονται πραγματικά. Αυτό καθιστά τις υγιείς, οικείες σχέσεις ουσιαστικά αδύνατες. Όσο πιο σκληρή είναι η συμπεριφορά και το συναίσθημα κάποιου, τόσο πιο δύσκολο είναι να επιτύχει πραγματική οικειότητα και να αγαπήσει πραγματικά.

1.2 Σκοπός και Στόχοι Μελέτης

Τα ναρκισσιστικά και τα ψυχοπαθητικά στοιχεία έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων, διότι τα άτομα με τα πιο πάνω χαρακτηριστικά τείνουν να είναι άκαμπτα στην αυτοβελτίωση τους και έχουν μειωμένη ενσυναίσθηση προς τους συνανθρώπους τους. Επιπλέον, οι προηγούμενες έρευνες μετρούν μεμονωμένα το κάθε χαρακτηριστικό της προσωπικότητας και εστιάζονται κυρίως στην παιδική και εφηβική ηλικία. Επομένως οι σκοποί και οι υποθέσεις της παρούσας μελέτης είναι: να διερευνήσει αν ο ναρκισσισμός και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας προβλέπουν επιθετική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή. Συγκεκριμένα, αναμένεται τα άτομα που έχουν ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά στοιχεία να προβαίνουν σε επιθετικές συμπεριφορές. Επιπρόσθετα,

θα δοθεί έμφαση στα δύο ακόλουθα είδη επιθετικότητας, στην λεκτική και την σωματική. Συγκεκριμένα θα διερευνηθεί αν τα άτομα που έχουν ναρκισσιστικά στοιχεία προβαίνουν στην λεκτική ή στην σωματική επιθετικότητα. Τέλος, το φύλο είναι πιθανόν να είναι ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για την εκδήλωση λεκτικής και σωματικής επιθετικότητας. Αναμένεται πως οι άνδρες με ναρκισσιστικά στοιχεία θα παρουσιάζουν περισσότερο σωματική επιθετικότητα και οι γυναίκες αναμένεται να παρουσιάζουν λεκτική επιθετικότητα.

1.3 Δομή Μελέτης

Η εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο είναι η εισαγωγή. Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί τη βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος παρουσιάζοντας την επιθετική συμπεριφορά συναρτήσει της προσωπικότητας και συγκεκριμένα σε σχέση με ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά. Το τρίτο κεφάλαιο περιγράφει την μεθοδολογία στην οποία στηρίχθηκε η παρούσα έρευνα. Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας και το πέμπτο κεφάλαιο προβαίνει στην καταγραφή των συμπερασμάτων της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

2.1 Επιθετική Συμπεριφορά

Αρχικά και δεδομένου ότι η παρούσα μελέτη έχει στόχο να μετρήσει το επίπεδο της επιθετικότητας των ερωτώμενων, η μελέτη ξεκινά με την περιγραφή της επιθετικής συμπεριφοράς στους ενήλικες. Αν και ο όρος επιθετικότητα αναφέρεται σε ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών, στην ψυχολογική βιβλιογραφία, ορίζεται ως οποιαδήποτε συμπεριφορά που προορίζεται να βλάψει ένα άλλο άτομο με κίνητρο (Carré et al., 2017). Η επιθετική συμπεριφορά διακρίνεται από τα υψηλά επίπεδα χαρακτηριστικών επιθετικότητας. Το τελευταίο προσδιορίζει άτομα που είναι επιρρεπή σε εχθρικές πράξεις και στο θυμό, καθώς και στην ετοιμότητα να συμμετάσχουν σε σωματική και λεκτική επίθεση. Η επιθετικότητα των χαρακτηριστικών μετριέται συχνά με μια αξιολόγηση αυτο-αναφοράς, όπως το ερωτηματολόγιο Buss – Perry Aggression (Buss & Perry, 1992).

Η επιθετική συμπεριφορά προκαλείται συχνά από προκλήσεις, οι οποίες είναι ενέργειες ή καταστάσεις που είναι αποτρεπτικές ή αγχωτικές. Ως προκλήσεις θεωρούνται οι φυσικές προκλήσεις, όπως ο θόρυβος, οι χρηματικές ποινές κατά τη διάρκεια μιας ανταγωνιστικής εργασίας, οι λεκτικές προκλήσεις, όπως προσωπικές προσβολές και η απογοήτευση, όπως αποτυχία ολοκλήρωσης μιας εργασίας ή αδυναμία συμμετοχής σε μια δραστηριότητα (Böhnke et al., 2010).

Στο θεωρητικό τους μοντέλο, οι Dodge και συν (1997) έχουν διατυπώσει το ρόλο που διαδραματίζει η συνεχιζόμενη επεξεργασία κοινωνικών πληροφοριών στην κατεύθυνση της επιθετικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τον Dodge (2002), η επεξεργασία κοινωνικών πληροφοριών δεν περιλαμβάνει μόνο τη γνωστική επεξεργασία (π.χ. προσοχή, αντίληψη και διανοητική αναπαράσταση) και συναισθηματικές εμπειρίες, αλλά επίσης περιλαμβάνει τον «καθορισμό στόχων για την απόκριση μέσα στην κοινωνική κατάσταση, την πρόσβαση σε μία ή περισσότερες πιθανές συμπεριφορικές αποκρίσεις, αξιολόγηση των προσπελάσιμων συμπεριφορικών αποκρίσεων, και διάλεξη για μια πράξη και μετά μετάφραση της επιθυμίας για εκτέλεση μιας δράσης σε συμπεριφορά». Για παράδειγμα, οι Dodge και Coie (1987) έχουν δείξει ότι η εχθρική προκατάληψη απόδοσης είναι ένας μηχανισμός επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών που είναι ιδιαίτερα προγνωστικός για ορισμένους τύπους επιθετικότητας.

Οι Dodge και συν.(Dodge et al., 1997) θεωρούσαν ότι οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι επεξεργάζονται τις κοινωνικές πληροφορίες και οι διαφορές στους διακεκριμένους κοινωνικούς στόχους επηρεάζουν αμοιβαία την πιθανότητα να εμπλακούν σε έναν από τους δύο τύπους επιθετικότητας. Οι συγγραφείς έκαναν διάκριση μεταξύ αντιδραστικών και προληπτικών στυλ επιθετικότητας, τα οποία ουσιαστικά είναι συνώνυμα με τις εχθρικές και οργανωτικές υποκατηγορίες επιθετικότητας. Οι Dodge και συν. (1997) χαρακτήρισαν την αντιδραστική επιθετικότητα ως εχθρικές αντιδράσεις στην αντιληπτή απειλή ή πρόκληση. Εξήγησαν ότι οι αντιλήψεις για απειλή και εμπειρίες θυμού ωθούν το επιθετικό άτομο για αντίποινα. Επομένως, ο στόχος της αντιδραστικής επιθετικότητας είναι να αποκαταστήσει μια απειλητική ή θυμωμένη

πράξη από άλλο άτομο. Αντίθετα, η προληπτική επιθετικότητα θεωρείται ότι αποκτά πόρους ή ελέγχει τους άλλους και δεν χρειάζεται να ανταποκρίνεται στην πρόκληση. Πρόκειται για μια σχετικά μη συναισθηματική επίδειξη του εξαναγκασμού και της εξουσίας που ξεκίνησε για να κερδίσει πόρους ή να εκφοβίσει και να κυριαρχήσει σε άλλους. Σύμφωνα με τους Dodge και συν. (1997), το αναμενόμενο αποτέλεσμα «τραβά» την επιθετική συμπεριφορά.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μερικοί άνθρωποι παρουσιάζουν τόσο αντιδραστική όσο και προληπτική επιθετικότητα, και ορισμένες επιθετικές συμπεριφορές κατευθύνονται από πολλαπλά κίνητρα ή στόχους (Anderson et al., 2010). Επομένως, τα άτομα που εμπλέκονται σε υψηλά επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς υπό ουδέτερες και προκλητικές συνθήκες μπορεί να εκδηλώσουν και τα δύο είδη επιθετικότητας, να έχουν πολλαπλά κίνητρα ή και τα δύο.

Με μερικές αξιοσημείωτες εξαιρέσεις (Freud, 1929), η πρώιμη θεωρία και η έρευνα σχετικά με την επιθετική συμπεριφορά επικεντρώθηκε στα αποτελέσματα των παραγόντων κατάστασης (Bandura, 1973). Εμπειρικές μελέτες και κριτικές μετα-αναλύσεις έδειξαν ότι η παρουσία βίαιων συμπεριφορών σχετίζονται με τις γονικές συγκρούσεις και το διαζύγιο, με τη φτώχεια και με τη χαμηλή ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού.

Παρόλο που η έρευνα που επικεντρώνεται στις διαφορές μεταξύ των φύλων και στην επιθετική συμπεριφορά χρονολογείται τουλάχιστον στη δεκαετία του 1950 (Bettencourt & Miller, 1996; Eagly & Steffen, 1986), οι έρευνες για τις επιδράσεις άλλων ατομικών διαφορών και μεταβλητών προσωπικότητας δεν είχαν ξεκινήσει μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Η πλειοψηφία αυτών των μελετών εξέτασε τις μεταβλητές προσωπικότητας που υποτίθεται ότι αυξάνουν την επιθετική

συμπεριφορά, και οι περισσότερες έχουν ανατρέψει την επίδραση των μεταβλητών προσωπικότητας τόσο σε προ-επαγγελματικές όσο και σε μη προκλητικές (ουδέτερες) καταστάσεις. Ενώ ορισμένα ευρήματα έχουν δείξει ότι οι μεταβλητές προσωπικότητας σχετίζονται θετικά με την επιθετική συμπεριφορά υπό σχετικά ουδέτερες συνθήκες καθώς και υπό προκλητικές συνθήκες (Jones & Paulhus, , 2010, Gallagher & Parrott, 2010), άλλα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μεταβλητές προσωπικότητας προβλέπουν μεγαλύτερα επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς μόνο υπό προκλητικές συνθήκες (Swoggeretal., 2010). Δηλαδή, ενώ συγκεκριμένες μεταβλητές προσωπικότητας προβλέπουν μεγαλύτερη επιθετική συμπεριφορά σε ουδέτερες καταστάσεις, άλλες αλληλεπιδρούν με το επίπεδο πρόκλησης στην επιθετική συμπεριφορά. (Preacher et al., 2004)

Υποστηρίζοντας την παρατήρηση ότι συγκεκριμένες μεταβλητές προσωπικότητας φαίνεται να προβλέπουν διαφορετικά πρότυπα επιθετικής συμπεριφοράς, οι Caprara, και συν. (2010) αποκάλυψαν ότι μια ποικιλία μεταβλητών προσωπικότητας που σχετίζονται με την επιθετικότητα διακρίνεται σε δύο ξεχωριστούς παράγοντες. Οι Caprara και συν. (2010) ανέφεραν ότι ο πρώτος παράγοντας αντιπροσωπεύει την παρορμητική, συναισθηματική διάσταση της επιθετικότητας και ο δεύτερος παράγοντας αντιπροσωπεύει την κοινωνική - γνωστική και οργανική διάσταση της επιθετικότητας. Δηλαδή, φαίνεται ότι η ανάλυση μπορεί να αποκαλύψει μια αντιστοιχία μεταξύ των δύο παραγόντων που συνοψίζουν το σύνολο των μεταβλητών προσωπικότητας και τουλάχιστον δύο μορφών επιθετικότητας. Παρά το γεγονός ότι ορισμένες μεταβλητές προσωπικότητας μπορεί να προβλέψουν διαφορετικά πρότυπα επιθετικής συμπεριφοράς, οι θεωρίες της επιθετικότητας (Anderson et al., 2010, Murray-Close

et al., 2010) δεν έχουν ακόμη διατυπώσει πλήρως γιατί και ποιες συγκεκριμένες μεταβλητές προσωπικότητας συσχετίζονται με επιθετική συμπεριφορά. Παρ' όλα αυτά, οι ερευνητές (Maples et al., 2010) αναζήτησαν πρόσθετη θεωρία σχετικά με το ρόλο της προσωπικότητας στην επιθετική συμπεριφορά.

Μια ποικιλία θεωριών είναι χρήσιμες για την κατανόηση συσχετίσεων μεταξύ προσωπικότητας και επιθετικής συμπεριφοράς (Mulder et al., 2010; Caprara, et al., 2010, Maples et al., 2010). Σημαντικά μεταξύ αυτών είναι τα αναπτυξιακά μοντέλα των Crick και Dodge's (1994) και Huesmann (1998) αντικοινωνικής και επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς και το μοντέλο γενικής επιθετικότητας των Anderson και Bushman (2002), τα οποία έχουν επηρεαστεί από τον Berkowitz (1984) και τον Bandura (1973). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το μοντέλο Anderson και Bushman (2002:35) περιλαμβάνει παράγοντες ανθρώπου ως προγνωστικούς παράγοντες επιθετικότητας, με την γνώση ότι «ορισμένα χαρακτηριστικά προδιαθέτουν άτομα σε υψηλά επίπεδα επιθετικότητας». Ωστόσο, καμία από αυτές τις θεωρίες δεν παρέχει ένα πλαίσιο για την κατανόηση του πώς και γιατί συγκεκριμένες μεταβλητές προσωπικότητας προβλέπουν επιθετική συμπεριφορά. Ωστόσο, οι θεωρητικοί προτείνουν ένα σύνολο υποκείμενων μεταβλητών που είναι πιθανό να είναι οι μηχανισμοί μέσω των οποίων οι μεταβλητές προσωπικότητας επηρεάζουν την επιθετική συμπεριφορά. Αυτές οι μεταβλητές περιλαμβάνουν γνωστική επεξεργασία, αρνητική επίδραση, αυτορρύθμιση και επεξεργασία κοινωνικών πληροφοριών.

Τα άτομα που είναι ιδιαίτερα πιθανό να εμπλακούν σε επιθετική συμπεριφορά έχουν πιο περίπλοκες και εύκολα προσβάσιμες γνώσεις που σχετίζονται με την επιθετικότητα (Anderson et al., 2010, Murray-Close et al.,

2010). Ο Dodge (2002) τόνισε ότι τα παιδιά αποκτούν αυτές τις επιθετικές γνώσεις μέσω πρώιμων εμπειριών και κοινωνικοποίησης. Οι Anderson και Bushman (2002) πρότειναν ότι η ανάπτυξη δομών γνώσης που σχετίζονται με την επιθετικότητα μπορεί να διαμορφώσει την προσωπικότητα ενός ατόμου και, επομένως, να επηρεάσει την πιθανότητα το άτομο να συμμετάσχει σε επιθετική συμπεριφορά. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η προσωπικότητα ενός ατόμου μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω προκατάληψη στους τρόπους που ερμηνεύει τις πληροφορίες, οι οποίες, με τη σειρά τους, μπορούν να καθοδηγήσουν την επιθετική συμπεριφορά.

Η γνώση και η αρνητική επίδραση ή ο θυμός είναι «άρρηκτα συνδεδεμένες», υποστήριξε ο Huesmann (1998). Με παρόμοιο τρόπο, οι Anderson και συν. (2010) πρότειναν ότι οι ατομικές διαφορές και οι μεταβλητές κατάστασης μπορούν να αλληλεπιδράσουν μέσω της «διέλευσης των γνωστικών και συναισθηματικών οδών που πιστεύεται ότι επηρεάζουν την πιθανότητα επιθετικότητας». Η αρνητική επίδραση προκύπτει από τη γνωστική αξιολόγηση που προκαλεί ένα εξωτερικό ερέθισμα. Είναι πιθανό ότι οι μεταβλητές προσωπικότητας που χαρακτηρίζονται από την τάση να επηρεάσουν αρνητικά ή να αντιληφθούν καταστάσεις ως προκλητικές θα σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς.

Οι περισσότερες θεωρίες επιθετικότητας αγνοούν σε μεγάλο βαθμό το ρόλο που παίζει η αυτορρύθμιση στην επιθετική συμπεριφορά. Οι Caprara και συν. (2010) τόνισαν τη σημασία της αυτορρύθμισης στην κατανόηση της επιθετικής συμπεριφοράς. Η έρευνά τους δείχνει ότι η έλλειψη αυτορρυθμιστικής αποτελεσματικότητας σχετίζεται με αυξημένη βία. Η αποτυχία ρύθμισης χαρακτηρίζεται από την τάση να ενεργεί κάποιος παρορμητικά ή την τάση να αντιδρά σε καταστάσεις χωρίς επαρκή σκέψη για μελλοντικές συνέπειες (Ramírez,

2010). Τα άτομα που έχουν δυσκολία με την αυτορύθμιση είναι απίθανο να είναι σε θέση να αναστέλλουν τις παρορμήσεις οπότε συμπεριφέρονται επιθετικά. Ως εκ τούτου, οι μεταβλητές προσωπικότητας που χαρακτηρίζονται από αποτυχία αυτορρύθμισης είναι πιθανό να σχετίζονται με μεγαλύτερα επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς.

2.2 Εχθρική Μεροληψία Απόδοσης (EMA - Hostile Attribution Bias- HAB)

Η εχθρική μεροληψία απόδοσης που αναλύεται στην παρούσα ενότητα έχει άμεση σχέση με την ψυχοπαθολογία και τον ναρκισσισμό του ατόμου και για τον λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη η αναφορά τους. Η EMA συνδέεται με την επιθετικότητα ως απάντηση σε μια απειλή (αντιδραστική επιθετικότητα, Bailey & Ostrov, 2008; Godleski & Ostrov, 2010; Lobbestael, Cima, & Arntz, 2013; Matthews & Norris, 2006). Η μελέτη των ριζών αυτών των χαρακτηριστικών μπορεί να είναι το κλειδί για την κατανόηση, τη θεραπεία και την πρόληψη της επιθετικής συμπεριφοράς (Wilkowski Robinson, 2008). Μια εξήγηση της EMA που προσφέρεται από την κοινωνική επεξεργασία πληροφοριών (Sip; Crick & Dodge, 1994) θεωρεί ότι τα κοινωνικά στοιχεία ερμηνεύονται με όρους προσωπικής προκατάληψης και πεποιθήσεων (Dodge, 1980; Taylor, Fiske, Etcoff, & Ruderman, 1978) επιρροή απόδοσης και συμπεριφορά (Taylor & Fiske, 1975). Οι διφορούμενες κοινωνικές ενδείξεις οδηγούν σε πιο πολύπλοκη επεξεργασία πληροφοριών, και έτσι, πολλές ερμηνείες καθίστανται δυνατές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι εχθρικές αποδόσεις προκύπτουν από εσφαλμένη επεξεργασία διφορούμενων ενδείξεων, οι

οποίες στη συνέχεια οδηγούν σε επιθετικότητα. Αυτό το έλλειμμα στην επεξεργασία είναι γνωστό ως EMA(Crick & Dodge, 1994).

Οι πρώτοι ερευνητές της EMA διαπίστωσαν ότι τα επιθετικά παιδιά είχαν περισσότερες πιθανότητες να ερμηνεύσουν τις διαφορούμενες καταστάσεις ως εχθρικές (Dodge, 1980). Αυτά τα μοτίβα ακολουθούν τα παιδιά καθ' όλη τη διάρκεια της εφηβείας και μέχρι την ενηλικίωση, όπου μπορεί να συνεχίσουν να εκδηλώνονται ως πράξεις επιθετικότητας (Tremblay & Belchevski, 2004). Η βιβλιογραφία δείχνει επίσης ότι οι αυτόματες εχθρικές ερμηνείες συμβάλλουν ουσιαστικά στον αντιδραστικό θυμό και την επιθετικότητα (Wilkowski & Robinson, 2008). Η αξιολόγηση των θεραπειών για άτομα με EMA υποδηλώνει ότι μπορούν να μάθουν να αξιολογούν σωστά τις κοινωνικές καταστάσεις, με αποτέλεσμα λιγότερα περιστατικά επιθετικότητας (Hudley & Graham, 1993; Sukhodolsky, Golub, Stone, & Orban, 2005).

Η EMA συνυπάρχει με ορισμένες διαταραχές που είναι γνωστές για τις σχέσεις τους με την επιθετικότητα (Walters, 2009), συμπεριλαμβανομένου του ναρκισσισμού και της ψυχοπάθειας (Baumeister, Smart, & Boden, 1996; Serin, 1991). Εάν η EMA υπάρχει σε άτομα με αυτές τις διαταραχές, οι θεραπείες που χρησιμοποιούνται για την EMA μπορεί να μειώσουν τις επιθετικές αντιδράσεις. Η μελέτη των συνδέσμων μεταξύ ναρκισσισμού, ψυχοπάθειας και EMA μπορεί να παρέχει πιο άμεσες πληροφορίες σχετικά με επιθετικές αντιδράσεις και να φωτίσει πιθανές θεραπευτικές επιλογές.

2.3 EMA και Ναρκισσισμός

Οι Raskin και Terry (1988) όρισαν τον ναρκισσισμό ως αυτο-θαυμασμό, μεγαλοπρεπείς ιδέες, υπερασπισμό ως απόκριση στην κριτική, εκμεταλλευσιμότητα και έλλειψη ενσυναίσθησης. Ο ναρκισσισμός έχει συσχετιστεί με την επιθετικότητα (Ang & Yusof, 2005; Barry et al., 2007) και συγκεκριμένα με την αντιδραστική επιθετικότητα (Bukowski, Schwartzman, Santo, Bagwell, & Adams, 2009). Η ναρκισσιστική επιθετικότητα μπορεί να εξηγηθεί από το απειλούμενο μοντέλο εγωισμού, το οποίο δηλώνει ότι τα άτομα με ασταθή αυτοεκτίμηση (π.χ. ναρκισσιστές) είναι πιο πιθανό να ανταποκριθούν αρνητικά σε περιστάσεις που αμφισβητούν τις μεγαλειώδεις απόψεις τους για τον εαυτό τους (Li et al., 2015; Zeigler-Hill, Myers, & Clark, 2010). Η έρευνα (Baumeister et al., 1996; Bushman & Baumeister, 1998; Spector, 2011) προτείνει ότι οι ναρκισσιστές ερμηνεύουν περισσότερη εχθρότητα σε κοινωνικές καταστάσεις και, ως εκ τούτου, αντιδρούν επιθετικά στην αποτροπή των απειλών του εγώ. Καθώς ο ίδιος ο ορισμός της EMA περιλαμβάνει αντιληπτή εχθρότητα σε διφορούμενες καταστάσεις, το έργο των Bushman και Baumeister (1998) υποδηλώνει ότι η EMA μπορεί να διαδραματίσει βασικό ρόλο στη σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και αντιδραστικής επιθετικότητας (Barry et al., 2003).

2.4 EMA και Ψυχοπάθεια

Ο Cleckley (1941) χαρακτήρισε την ψυχοπάθεια ως γοητεία, πονηριά, περιορισμένη συναισθηματική αντίδραση (π.χ. χαμηλό άγχος) και κακές διαπροσωπικές συνδέσεις. Οι ψυχοπαθείς είναι συχνά ένας από τους δύο τύπους. Ο

πρωτεύων υποτύπος είναι παρόμοιος με την περιγραφή του Cleckley (1941) και συσχετίζεται με μεγαλοπρεπή ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά, όπως η ανωτερότητα και η κυριαρχία (Claes et al., 2009; Falkenbach, Howe, & Falki, 2013). Οι δευτεροβάθμιοι ψυχοπαθείς είναι επιρρεπείς σε υπερβολική συναισθηματική αντίδραση, συμπεριλαμβανομένου του άγχους και της παρορμητικότητας (Skeem, Poythress, Edens, Lilienfeld, & Cale, 2003) και του ευάλωτου ναρκισσισμού. Οι υπότυποι είναι συγκρίσιμοι με τους παράγοντες αξιολόγησης ψυχοπάθειας 1 και 2, αντίστοιχα (Levenson, Kiehl, & Fitzpatrick, 1995).

Η ψυχοπάθεια συσχετίζεται με την επιθετικότητα σε εγκληματικούς πληθυσμούς (Serin, 1991) και γενικούς (Warren & Clarbour, 2009), αλλά οι υπότυποι και οι παράγοντες ψυχοπάθειας σχετίζονται διαφορετικά με τους τύπους επιθετικότητας (Edens, Poythress, Lilienfeld, Patrick, & Test, 2008; Falkenbach, Poythress, Falki, & Manchak, 2007). Ο Παράγοντας 1 σχετίζεται σημαντικά με την προληπτική επιθετικότητα (δηλ., χωρίς πρόκληση, επίθεση με στόχο), ενώ ο Παράγοντας 2 σχετίζεται σημαντικά με την αντιδραστική, θυμωμένη επιθετικότητα (Birkley, Giancola, & Lance, 2013; Cima & Raine, 2009; Falkenbach, 2004; Reidy, Zeichner, Miller, & Martinez, 2007). Οι Cale και Lilienfeld (2006) συνέδεσαν την ψυχοπάθεια με το μοντέλο απειλούμενου εγωισμού που συνδέεται με τον ναρκισσισμό των Baumeister et al. (1996). Οι ψυχοπαθείς είναι πολύ πιο πιθανό από τους μη ψυχοπαθείς να αντιδράσουν με επιθετικότητα στην απειλή του εγώ. Και οι δύο παράγοντες συσχετίστηκαν με αυτοαναφορές θυμού, ναρκισσισμού και επιθετικότητας σε αντίδραση στην αντιληπτή απειλή του εγώ. Ωστόσο, οι σχέσεις με τον παράγοντα 2 ήταν ισχυρότερες (Boulton, 2012).

Αυτή η επίμονη τάση για βία σε ψυχοπαθείς, ιδιαίτερα δευτερογενείς ψυχοπαθείς, μπορεί να εξηγηθεί από τη θεωρία SIP και από την EMA (Wallace, Vitale, & Newman, 1999). Στους ψυχοπαθείς, η EMA πιστεύεται ότι αναπτύσσεται από ελλείμματα στη συναισθηματική επεξεργασία και στις αρνητικές διαπροσωπικές εμπειρίες. Καθώς οι ψυχοπαθείς δυσκολεύονται επίσης να αντιμετωπίσουν μη κυρίαρχα κοινωνικά στοιχεία, είναι λιγότερο ικανοί να διακρίνουν λεπτές διαφορές μεταξύ διαφορούμενων και εχθρικών καταστάσεων (Maccoun & Newman, 2006). Κατά συνέπεια, τείνουν να ερμηνεύουν καταστάσεις ως εχθρικές και να αποκρίνονται επιθετικά. Τα αρνητικά σχόλια που λαμβάνουν οι ψυχοπαθείς με τη σειρά τους θεωρούνται ως περισσότερο εχθρότητα, κάτι που ενισχύει τις ερμηνείες τους και την απόφασή τους να χρησιμοποιήσουν επιθετικότητα. Ο κύκλος συνεχίζεται και η ευαισθησία των ψυχοπαθών στην ανάπτυξη της EMA αυξάνεται καθώς αυξάνεται η έκθεση σε αρνητικές διαπροσωπικές εμπειρίες (Wallace et al., 1999).

Τα συναισθηματικά και ενσυναισθητικά ελλείμματα στους ψυχοπαθείς μπορεί επίσης να αυξήσουν τον κίνδυνο εμφάνισης EMA. Μια μετα-ανάλυση των Dawel, O'Kearney, McKone και Palermo (2012) συνοψίζει την προηγούμενη έρευνα που αποδεικνύει ότι οι ψυχοπαθείς όχι μόνο φαίνεται να στερούνται ανησυχίας για τα συναισθήματα των άλλων, αλλά έχουν επίσης ένα διεισδυτικό έλλειμμα στην αναγνώριση συναισθηματικών εκφράσεων, συμπεριλαμβανομένου του φόβου, ευτυχίας, θλίψης και έκπληξης. Οι ποικίλες μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία δείχνουν ότι οι πρωταρχικοί ψυχοπαθείς μπορεί να έχουν έναν ιδιαίτερα δύσκολο χρόνο να αντιμετωπίσουν και να συναισθανθούν με αρνητικά συναισθήματα (Casey, Rogers, Burns, & Yiend, 2013; Delk, Bobadilla, & Lima,

2017; Reidy, Zeichner, Hunnicutt-Ferguson, & Lilienfeld, 2008). Οι δευτερογενείς ψυχοπαθείς, αν και είναι πιο προσεκτικοί στο αρνητικό συναίσθημα, εξακολουθούν να παρουσιάζουν τα ίδια ελλείμματα στην αναγνώρισή του (Kimonis, Frick, Cauffman, Goldweber, & Skeem, 2012). Αυτή η αδυναμία επεξεργασίας και απόκρισης στα συναισθήματα των άλλων συντελεί στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ψυχοπαθείς στην ορθή ερμηνεία των διφορούμενων κοινωνικών καταστάσεων. Ως αποτέλεσμα, οι διαπροσωπικές ενδείξεις που μειώνουν τις αποδόσεις εχθρότητας μπορεί να μην γίνουν απαρατήρητες από τους πρωτοπαθείς ψυχοπαθείς ή να παραβλεφθούν από δευτερεύοντες ψυχοπαθείς υπέρ πιο εχθρικών ενδείξεων, οδηγώντας σε υψηλότερα επίπεδα EMA.

Οι Vitale, Newman, Serin, and Bolt (2005) βρήκαν σημαντικούς συσχετισμούς μεταξύ των παραγόντων της ψυχοπάθειας και της EMA σε βίαιους κρατούμενους φυλακών και απέδωσαν αυτά τα αποτελέσματα σε εχθρικές συμπεριφορές εγγενείς στην κατασκευή της ψυχοπάθειας (Cleckley, 1941). Αυτή η εξήγηση είναι σύμφωνη με τους χαρακτηρισμούς της δευτεροβάθμιας ψυχοπάθειας αλλά όχι της πρωτογενούς ψυχοπάθειας (Skeem et al., 2003). Τα παρορμητικά, ανήσυχα και εχθρικά χαρακτηριστικά μπορεί να προκαλέσουν τους δευτεροβάθμιους ψυχοπαθείς να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στο να αγνοήσουν τα βασικά στοιχεία και να αναπτύξουν EMA όταν αντιμετωπίζουν αντιληπτές απειλές (Cale & Lilienfeld, 2006; Jones & Paulhus, 2010). Ίσως η συσχέτιση μεταξύ του παράγοντα 1 και της EMA οφείλεται στη σημαντική αλληλοσυσχέτιση των παραγόντων ψυχοπάθειας που είναι κοινά στα φυλακισμένα δείγματα. Η χρησιμοποίηση ενός μέτρου με ορθογώνιους παράγοντες, όπως το Ψυχοπαθητικό Απόθεμα Προσωπικότητας (PPI,

Lilienfeld & Andrews, 1996), μπορεί να βοηθήσει στη λήψη ανεξάρτητων αποτελεσμάτων για κάθε παράγοντα.

Το έργο των Cale και Lilienfeld (2006), Serin (1991), και Vitale et al. (2005) παρέχει τα θεμέλια για περαιτέρω μελέτη της EMA, της επιθετικότητας και της ψυχοπάθειας, με μια σημαντική σημείωση: Και οι τρεις μελέτες χρησιμοποίησαν έναν πληθυσμό φυλακών. Η εστίαση της έρευνας ψυχοπάθειας σε φυλακισμένα δείγματα παραμελεί τον πλούτο της γνώσης που πρέπει να συλλέγεται από μη εγκληματικούς ψυχοπαθείς, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας να αποδεσμεύσει θεμελιώδη ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά από τις επιπτώσεις ενός εγκληματικού τρόπου ζωής (Kirkman, 2002). Πιστεύεται ότι οι μη εγκληματικοί ψυχολόγοι έχουν παρόμοια υποκείμενα ελλείμματα και χαρακτηριστικά (π.χ. αναισθησία, μεγαλοπρέπεια) με τους φυλακισμένους ψυχοπαθείς, αλλά μπορεί να διαθέτουν καλύτερες λειτουργικές ικανότητες (Gao & Raine, 2010), επιτρέποντάς τους να διαμορφώσουν τη συμπεριφορά τους για να αποφύγουν την τιμωρία. Επίσης, πολλές έρευνες που αφορούσαν φυλακισμένους πληθυσμούς αξιολόγησαν την επιθετικότητα με τη μορφή τεκμηριωμένων περιστατικών βίαιου εγκλήματος - πληροφορίες που δεν είναι γενικά διαθέσιμες για μη φυλακισμένους πληθυσμούς (Birkley et al., 2013; Falkenbach et al., 2007). Η σχέση μεταξύ ψυχοπάθειας και επιθετικότητας παρέμεινε σταθερή, γεγονός που υποδηλώνει ότι η τάση για άτομα με υψηλότερα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά να χρησιμοποιούν επιθετικότητα είναι γενικά ευδιάκριτη στους πληθυσμούς (Warren & Clarbour, 2009).

Ο ναρκισσισμός και η ψυχοπάθεια σχετίζονται ομοίως με τις εχθρικές αποδόσεις που ενέχονται στην απειλή του εγώ (Cale & Lilienfeld, 2006) και τις επιθετικές απαντήσεις (Barry et al., 2007; Falkenbach et al., 2013; Schoenleber,

Sadeh, & Verona, 2011). Οι Li et al. (2015) εξερεύνησαν την EMA ως διαμεσολαβητή μεταξύ τεχνητά αυξημένου ναρκισσισμού και επιθετικότητας, αλλά δεν βρήκαν καμία διαμεσολαβητική σχέση παρά την προγνωστική σχέση μεταξύ EMA και επιθετικότητας. Πολιτιστικές (Issa, Falkenbach, Trupp, Campregher, & Lap, 2017) ή οριστικές (Raskin & Terry, 1988) οι διαφορές μπορεί να οφείλονται στην έλλειψη ευρημάτων. Οι Vitale et al. (2005) ανέλυσαν την EMA ως διαμεσολαβητή μεταξύ ψυχοπάθειας και βίαιου εγκλήματος σε κρατούμενους, αλλά διαπίστωσαν ότι η EMA δεν σχετίζεται με βίαιο έγκλημα.

Η μελέτη των Law και Falkenbach (2018) διερεύνησε τις πιθανές μεσολαβητικές επιδράσεις της EMA στην ψυχοπάθεια, τον ναρκισσισμό και την επιθετικότητα. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι παρά τη σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών, η EMA δεν ενεργεί ως μεσολαβητής σε αυτές τις σχέσεις. Ο ναρκισσισμός αναμενόταν να συσχετιστεί σημαντικά με την EMA και τη συνολική, εχθρική και θυμωμένη επίθεση. Παρόλο που ο ναρκισσισμός έδειξε συσχετισμούς με ψυχοπάθεια και συνολική επιθετικότητα σύμφωνα με την προηγούμενη βιβλιογραφία (Ang & Yusof, 2005; Barry et al., 2007; Stellwagen, 2011), οι αναμενόμενες σχέσεις μεταξύ ναρκισσισμού, EMA και εχθρικής επιθετικότητας δεν παρατηρήθηκαν. Καθώς οι συσχετίσεις τείνουν να σταθεροποιούνται σε μεγέθη δείγματος μεγαλύτερα από 250 συμμετέχοντες (Schönbrodt & Perugini, 2013), το μικρό μέγεθος δείγματος στη μελέτη ($n = 136$) μπορεί να έχει αποκρύψει τέτοιες σχέσεις.

Η συσχέτιση με την EMA θα μπορούσε επίσης να οφείλεται στη χρήση του Εργαλείου ναρκισσιστικής προσωπικότητας (Narcissistic Personality Inventory-NPI). Οι κριτικοί ισχυρίζονται ότι το NPI μετρά μόνο τα προσαρμοστικά

χαρακτηριστικά του ναρκισσισμού (Cain, Pincus, & Ansell, 2008). Τα λίγα στοιχεία του ερωτηματολογίου που μετρούν τα αρνητικά χαρακτηριστικά μπορεί να είναι υπεύθυνα για τις σχέσεις μεταξύ του NPI και της επιθετικότητας (Falkenbach et al., 2013). Αυτά τα ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά που δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς από το NPI, συμπεριλαμβανομένης της υπερευαισθησίας και της ευπάθειας στην κριτική, σχετίζονται με εχθρικές πεποιθήσεις και μπορεί να εξηγήσουν καλύτερα τη σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και EMA και κατ'επέκταση, εχθρικές επιθετικές αντιδράσεις (Miller et al., 2010). Ο ναρκισσισμός συσχετίστηκε επίσης σημαντικά με την επιθετικότητα του θυμού αλλά όχι την εχθρική επιθετικότητα, και οι δύο είναι αντιδραστικοί τύποι επιθετικότητας. Αυτό το εύρημα είναι εκπληκτικό δεδομένης της σχέσης μεταξύ του ναρκισσισμού και της αντιδραστικής επιθετικότητας στη βιβλιογραφία (Bushman & Baumeister, 1998). Ωστόσο, οι διαφορές συσχετίσεων με τον θυμό και την εχθρική επιθετικότητα υποστηρίζουν την άποψη ότι οι ναρκισσιστές μπορεί να παρακινούνται από τον θυμό παρά από εχθρότητα ως απάντηση στην απειλή του εγώ (Baumeister et al., 1996), οδηγώντας σε επακόλουθες επιθετικές πράξεις. (Benning et al., 2003)

Η ψυχοπάθεια του παράγοντα 2 αναμενόταν να συσχετιστεί θετικά και σημαντικά με την EMA και την ολική, εχθρική και θυμωμένη επιθετικότητα, ενώ ο Παράγοντας 1 δεν αναμενόταν να συσχετιστεί σημαντικά με την EMA ή οποιαδήποτε μεταβλητή επιθετικότητας. Τα αποτελέσματα υποστήριξαν αυτές τις υποθέσεις και επιβεβαίωσαν προηγούμενη βιβλιογραφία που συνδέει την ψυχοπάθεια του παράγοντα 2 με την EMA (Vitale et al., 2005; Wallace et al., 1999) και πολλαπλούς τύπους επιθετικότητας (Edens et al., 2008; Falkenbach et al., 2007). Έτσι, η EMA μπορεί να σχετίζεται κυρίως με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά

του Παράγοντα 2 και ο Παράγοντας 2 μπορεί να είναι ένας καλύτερος δείκτης μελλοντικής αντιδραστικής επιθετικότητας από τον Παράγοντα 1.

Η EMA αναμενόταν να συσχετιστεί σημαντικά με όλους τους τύπους επιθετικότητας και τα ευρήματα της τρέχουσας μελέτης υποστηρίζουν την έρευνα που καταδεικνύει αυτές τις σχέσεις (Bailey & Ostrov, 2008; Godleski & Ostrov, 2010; Lobbestael, Cima, & Arntz, 2013; Matthews & Norris, 2006).

Η λεκτική επιθετικότητα δεν συσχετίστηκε σημαντικά, υποδηλώνοντας ότι τα άτομα με EMA είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιούν σωματική παρά λεκτική επιθετικότητα. Ωστόσο, οι παρατηρούμενες σχέσεις μεταξύ των μορφών επιθετικότητας και της EMA μπορεί να οφείλονται στη λεκτική ωριμότητα και τις προτιμήσεις του ατόμου παρά σε μια εξωτερική σχέση μεταξύ των κατασκευών (Vitaro, Brendgen, & Barker, 2006). Έτσι, οι διαφορικές συσχετίσεις μεταξύ EMA και σωματικής και λεκτικής επιθετικότητας μπορεί απλά να είναι συνάρτηση των ατομικών προτιμήσεων σχετικά με την επιθετικότητα στο τρέχον δείγμα.

Η EMA αναμενόταν να μεσολαβήσει στις σχέσεις μεταξύ της ψυχοπάθειας του παράγοντα 2, του ναρκισσισμού και των τύπων επιθετικότητας. Ωστόσο, η EMA δεν είχε απόδοση όπως αναμενόταν σε κανένα σύνολο σχέσεων. Για την ψυχοπάθεια, αυτά τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι τα χαρακτηριστικά του παράγοντα 2 μπορεί να έχουν ισχυρότερο αντίκτυπο στις επιθετικές αποκρίσεις από την EMA. Η υψηλή συναισθηματικότητα των δευτερογενών ψυχοπαθών προσδίδει μια ευπάθεια στην EMA (Skeem et al., 2003) και ανεξάρτητα τους προδιαθέτει να ανταποκρίνονται επιθετικά σε κοινωνικές καταστάσεις (Edens et al., 2008; Falkenbach et al., 2007). Οι μη θεσμοθετημένοι, επιτυχημένοι ψυχοπαθείς μπορεί να έχουν καλύτερες λειτουργικές ικανότητες από τους μη επιτυχείς ψυχοπαθείς (Gao

& Raine, 2010), επιτρέποντάς τους να ωριμάσουν τις εχθρικές αντιλήψεις τους και να αποφύγουν να ενεργήσουν σε προκατειλημμένες αποδόσεις όπως προτείνονται από τους Wilkowski και Robinson (2008).

Αυτές οι γνωστικές ικανότητες δεν μπορούν να αναιρέσουν την παρορμητικότητα και τον θυμό που ενυπάρχουν στη δευτερογενή ψυχοπάθεια, οπότε η σχέση με την επιθετικότητα παραμένει αν και σε χαμηλότερα επίπεδα από ό, τι σε μη επιτυχείς πληθυσμούς με μειωμένη γνωστική λειτουργία. Η δευτερογενής ψυχοπάθεια μπορεί, ως εκ τούτου, να διατηρήσει ανεξάρτητες σχέσεις με EMA και επιθετικότητα.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα της μελέτης των Law και Falkenbach (2018) διαφέρουν από τους Vitale et al. (2005) οι οποίοι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η EMA δεν μεσολαβούσε στη σχέση μεταξύ ψυχοπάθειας και επιθετικότητας, επειδή η EMA δεν συσχετίστηκε σημαντικά με την επιθετικότητα - ένα εύρημα που δεν συνάδει με τις σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ της EMA και της επιθετικότητας στην τρέχουσα μελέτη. Ενώ οι Vitale et al. (2005) όρισαν την επιθετικότητα ως πράξεις βίαιου εγκλήματος, η μελέτη των Law και Falkenbach (2018) μέτρησε τις τάσεις προς την επιθετικότητα. Αυτή η διαφορά υποδηλώνει ότι τα μέτρα βίαιων επιθετικών πράξεων μπορεί να μην αποδίδουν πλήρως την επιθετικότητα για ένα άτομο, ειδικά σε πληθυσμούς με χαμηλότερη συχνότητα βίαιου εγκλήματος.

Η EMA απέτυχε επίσης να μεσολαβήσει τη σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας. Όπως συζητήθηκε προηγουμένως, αυτό μπορεί να οφείλεται στην τάση του NPI να υπερεκφράζει τα προσαρμοστικά χαρακτηριστικά του ναρκισσισμού. Εναλλακτικά, ο ναρκισσισμός μπορεί απλώς να μην έχει σχέση με την EMA. Η υποθετική σχέση μεταξύ του ναρκισσισμού και της EMA βασίζεται σε

δεσμούς μεταξύ ασταθούς αυτοεκτίμησης και απειλής του εγώ (Spector, 2011) και όχι γνωστικών και συναισθηματικών ελλειμμάτων που σχετίζονται με την ΕΜΑ σε ψυχοπαθείς (Dawel et al., 2012; Maccoon & Newman, 2006). Οι αντιλήψεις για εχθρότητα στην απειλή του εγώ μπορεί να περιορίζονται σε προσωπικές επιθέσεις εναντίον του ατόμου, όπως οι Li et al. (2015) υπέθεσαν, ενώ η ΕΜΑ επηρεάζει ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικών καταστάσεων. Οι ναρκισσιστές ενδέχεται, συνεπώς, να μην παρουσιάζουν ΕΜΑ σε κοινωνικές καταστάσεις παρά τις σχέσεις με την απειλή του εγώ και την αντιδραστική επιθετικότητα.

2.5 Αυτοεκτίμηση και Επιθετικότητα

Η αυτοεκτίμηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ψυχοπαθολογία του ατόμου και ως εκ τούτου πρέπει να εξεταστεί συναρτήσει της επιθετικότητας και του ναρκισσισμού. Υπάρχει μια κοινή πεποίθηση ότι η κακή αυτοεκτίμηση (μια αρνητική αξιολόγηση του εαυτού του) συνδέεται με μια μεγάλη ποικιλία ψυχολογικών προβλημάτων, συμπεριλαμβανομένων αντικοινωνικών πράξεων και βίας σε άλλους (Brown, 1998). Ωστόσο, το στερεότυπο ενός επιθετικού ατόμου, όπως ένας ψυχοπαθής, είναι ενός ατόμου που είναι τολμηρός, κατηγορηματικός, έχει αυτοπεποίθηση και ίσως χαρακτηρίζεται από ναρκισσιστικά στοιχεία. Ως εκ τούτου, η φύση της σχέσης μεταξύ επιθετικότητας και αυτοεκτίμησης έχει συζητηθεί πολύ.

2.6 Αυτοεκτίμηση και Ναρκισσισμός

Όλοι έχουμε μια άποψη για τον εαυτό μας: τα ταλέντα μας και τα αστεία μας. Αυτή η εσωτερική εικόνα του εαυτού έχει ονομαστεί αυτοαξιολόγηση και ορισμένες πτυχές της αυτοαξιολόγησης οδηγούν στην αυτοεκτίμηση (Leary & Terry,

2013). Υπάρχουν δύο ανταγωνιστικές υποθέσεις σχετικά με τη σχέση μεταξύ αυτοαξιολόγησης και επιθετικότητας. Μία άποψη δείχνει ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση οδηγεί σε βίαιη συμπεριφορά (Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, & Caspi, 2005). Αυτή η σχέση φαίνεται καλά εδραιωμένη (Teng, Liu, & Guo, 2015; Walker & Bright, 2009).

Η δεύτερη άποψη υποδηλώνει ότι η βία πηγάζει από υψηλή (ή υπερβολικά διογκωμένη) αυτοεκτίμηση (Baumeister, Smart, & Boden, 1996). Αυτές οι υπερβολικά διογκωμένες απόψεις του εαυτού ονομάζονται ναρκισσισμός. Αρκετές γραμμές έρευνας συγκλίνουν στο εύρημα ότι οι υψηλές βαθμολογίες στα μέτρα του ναρκισσισμού σχετίζονται με την επιθετικότητα (Barry et al., 2007; Bushman & Baumeister, 1998; Donnellan et al., 2005; Fossati, Borroni, Eisenberg, & Maffei, 2010 ; Lambe, Hamilton-Giachritsis, Garner, & Walker, 2016; Locke, 2009; Maples et al., 2010; Twenge & Campbell, 2003).

Αντιδραστική και Προληπτική επιθετικότητα

Πολλοί ερευνητές έχουν κάνει τη διάκριση μεταξύ πράξεων βίας που είναι αντιδραστικές και άλλες που είναι προληπτικές (Parrott & Giancola, 2007). Η αντιδραστική επιθετικότητα εμφανίζεται σε κατάσταση υψηλής διέγερσης μετά από ένα συγκεκριμένο γεγονός και δεν είναι προγραμματισμένη. Έχει περιγραφεί ως συναισθηματική, αμυντική και περιλαμβάνει θυμωμένες εκρήξεις ως απάντηση σε πραγματική ή αντιληπτή πρόκληση ή απειλή. Αντίθετα, η προληπτική επιθετικότητα τείνει να προγραμματίζεται, συμβαίνει για κάποιο σκοπό ή ατομικό κέρδος (π.χ. ληστεία ή εκδίκηση) και μπορεί να γίνει σε κατάσταση σχετικής χαμηλής διέγερσης. Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε να περιμένουμε διαφορετικές μορφές αυτοαξιολόγησης (π.χ. αυτοεκτίμηση έναντι ναρκισσισμού) να έχουν διαφορετικούς συσχετισμούς με αυτούς τους διαφορετικούς τύπους επιθετικότητας.

Ο Salmivalli (2004) πρότεινε ότι εκείνοι με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά μπορεί να είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς σε διάπραξη προληπτικής επιθετικότητας. Τα πρόσφατα στοιχεία παρέχουν κάποια υποστήριξη για αυτήν την έννοια σε παιδιά και μαθητές σχολικής ηλικίας (Barry et al., 2007; Fite, Stoppelbein, & Greening, 2009; Maples et al., 2010). Για παράδειγμα, οι Fite et al. (2009) μελέτησαν τα παιδιά που έμεναν σε μια ψυχιατρική νοσοκομειακή μονάδα και διαπίστωσε ότι ο ναρκισσισμός (βαθμολογήθηκε από ένα φροντιστή) συσχετίστηκε θετικά με την αυτοαναφερόμενη προληπτική επιθετικότητα και επίσης σχετίζεται θετικά τόσο με την προληπτική όσο και με την αντιδραστική επιθετικότητα που είχε αξιολογηθεί από τον φροντιστή. Άλλες μελέτες έχουν δείξει ότι τα υψηλά επίπεδα ναρκισσισμού είναι προγνωστικά τόσο της προληπτικής όσο και της αντιδραστικής επιθετικότητας (Fossati et al., 2010; Twenge & Campbell, 2003).

Φύλο και σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας

Δεδομένο ότι η παρούσα έρευνα θα συσχετίσει το φύλο των ερωτώμενων με την επιθετικότητα και τον ναρκισσισμό, απαιτείται να δοθούν ευρήματα σχετικά με τη σχέση αυτή. Παραδόξως, μόνο μερικές μελέτες έχουν εξετάσει πιθανές διαφορές μεταξύ του φύλου στη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας και τα ευρήματα δεν είναι συνεπή. Οι Von Collani και Werner (2005) διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες είχαν ισχυρότερη αρνητική σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας από τους άνδρες. Οι Canning, Andrew, Murphy, Walker και Snowden (2017) διαπίστωσαν επίσης ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση είναι ένας ισχυρότερος προγνωστικός παράγοντας επιθετικότητας για τις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες σε ένα δείγμα ευάλωτων νέων ενηλίκων. Οι Barnett και Powell (2016) διαπίστωσαν ότι η αυτοεκτίμηση σχετίζεται αρνητικά με την επιθετικότητα σε ένα μεγάλο δείγμα φοιτητών κολεγίου, αλλά διαπίστωσε ότι αυτή η σχέση ήταν

παρόμοια τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Τέλος, ο Webster (2006) διαπίστωσε ότι η αρνητική σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και λεκτικής επιθετικότητας ήταν μεγαλύτερη για τους άνδρες παρά για τις γυναίκες.

Ως εκ τούτου, ενώ όλες αυτές οι μελέτες συμφωνούν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση σχετίζεται με την επιθετικότητα, διαφωνούν ως προς το εάν αυτή η σχέση είναι μεγαλύτερη, η ίδια ή μικρότερη για τις γυναίκες από ό, τι για τους άνδρες (Ostrowsky, 2010).

Φύλο ναρκισσισμός και επιθετικότητα

Η σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας έχει επίσης βρεθεί ότι είναι ευαίσθητη στο φύλο. Όλες οι μελέτες συμφωνούν ότι τα υψηλότερα επίπεδα ναρκισσισμού σχετίζονται με επιθετικότητα τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες, αλλά διαφωνούν ως προς το εάν αυτή η σχέση είναι μεγαλύτερη, η ίδια ή μικρότερη για τις γυναίκες από ό, τι για τους άνδρες. Για παράδειγμα, οι Von Collani και Werner (2005) διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες έχουν ισχυρότερη θετική σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας από τους άνδρες. Ωστόσο, οι Twenge και Campbell (2003), Donnellan et al. (2005), και οι Barnett και Powell (2016) δεν κατάφεραν να βρουν καμία επίδραση του φύλου στη σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας. Ο Webster (2006) διαπίστωσε ότι η σχέση μεταξύ του ναρκισσισμού και της επιθετικότητας των χαρακτηριστικών ήταν μεγαλύτερη για τους άνδρες. Οι Terrell, Hill και Nagoshi (2008) διαπίστωσαν ότι ο ναρκισσισμός σχετίζεται με ένα μέτρο εργαστηριακής επιθετικότητας για άνδρες αλλά όχι για γυναίκες. Η διαφορά που εντοπίζεται ανάμεσα στο φύλο και την επιθετικότητα θα μελετηθεί στα πλαίσια της παρούσης έρευνας.

Πολιτισμοί, αυτοεκτίμηση και επιθετικότητα

Η παρούσα έρευνα θα συσχετίσει την καταγωγή των ερωτώμενων με την επιθετικότητα και τον ναρκισσισμό, επομένως απαιτείται να δοθούν ευρήματα σχετικά με τη σχέση αυτή. Πιο συγκεκριμένα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση που έγινε φάνηκε ότι στην Κύπρο δεν έγιναν έρευνες που να αναφέρονται στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς στην ενήλικη ζωή. Αν και η επιθετικότητα έχει χαρακτηριστεί ως καθολικό χαρακτηριστικό των ανθρώπινων κοινωνικών σχέσεων, η πολιτιστική παραλλαγή στην επιθετικότητα υπονοεί ότι ο πολιτισμός μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της συμπεριφοράς. Ως απλό παράδειγμα, τα ποσοστά ανθρωποκτονιών διαφέρουν σημαντικά σε διαφορετικές χώρες. Για παράδειγμα τα ποσοστά σκόπιμης ανθρωποκτονίας ανά 100.000 είναι 26,7 για τη Βραζιλία, 4,9 για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, 0,9 για το Ηνωμένο Βασίλειο και 0,3 για την Ιαπωνία . Οι λόγοι αυτής της ευρείας παραλλαγής είναι περίπλοκοι (Bergeron & Schneider, 2005). Ένας παράγοντας που έχει αποδειχθεί ότι σχετίζεται με τα επίπεδα επιθετικότητας είναι το επίπεδο του ατομικισμού-κολεκτιβισμού του πολιτισμού (Hofstede, 1983). Οι ατομικιστικοί πολιτισμοί έχουν μόνο χαλαρούς δεσμούς μεταξύ των μελών του και οι άνθρωποι αναμένεται να φροντίσουν τον εαυτό τους και τη στενή τους οικογένεια μόνο (ΗΠΑ και ΗΒ). Οι συλλογικές κουλτούρες προωθούν την ανιδιοτέλεια και τις ανάγκες της κοινότητας και όχι του ατόμου (Ιαπωνία και Μαλαισία).

Οι κοινωνίες με ατομικιστική κουλτούρα αποδέχονται περισσότερο την επιθετική συμπεριφορά από αυτές της κολεκτιβιστικής κουλτούρας (Bergeron & Schneider, 2005; Forbes, Zhang, Doroszewicz & Kass, 2009). Η χρήση της επιθετικότητας σε ατομικιστικούς πολιτισμούς μπορεί να βοηθήσει τα άτομα στην επίτευξη των προσωπικών τους στόχων και αυτό γίνεται ευρέως κατανοητό και

ανεκτό (εντός ορίων). Αντίθετα, η επιθετικότητα στις συλλογικιστικές κουλτούρες είναι λιγότερο αποδεκτή, καθώς θα επηρέαζε την κοινωνική αρμονία στην κοινωνία, μειώνοντας έτσι τη συλλογικότητα (Xu, Farver, Schwartz & Chang, 2004).

Συλλογικές κοινωνίες μπορεί να αναμένεται να έχουν συνολικά χαμηλότερα επίπεδα επιθετικότητας. Ωστόσο, τέτοιες κοινωνίες χαρακτηρίζονται επίσης από την ύπαρξη μεγάλης «απόστασης δύναμης» (αποδοχή άνισης κατανομής εξουσίας, αυταρχικών συμπεριφορών και χρήσης καταναγκασμού), που με τη σειρά του σχετίζεται με υψηλά επίπεδα βίας και επιθετικότητας (Bergeron & Schneider, 2005). Σύμφωνα με αυτήν την υπόθεση, οι Fung, Raine και Gao (2009) εξέτασαν τα επίπεδα επιθετικότητας σε νέους της Ανατολικής Ασίας χρησιμοποιώντας το Reactive-Proactive Aggression Questionnaire (RPQ) (Raine et al., 2006) και διαπίστωσαν ότι η προληπτική επιθετικότητα αυξήθηκε με την ηλικία για τα αγόρια αλλά όχι για τα κορίτσια, ενώ δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των φύλων για την αντιδραστική επιθετικότητα. Παρόμοια αποτελέσματα έχουν αναφερθεί σε δείγματα στη Δύση (Raine, et al., 2006). Ωστόσο, οι Fung et al. (2009) σημείωσαν ότι λόγω δυσκολιών εξισορρόπησης δειγμάτων σε διαστάσεις, όπως επίπεδα βαθμού και πιθανές διαφορές ερωτήσεων λόγω μετάφρασης, δεν ήταν δυνατές άμεσες συγκρίσεις επιπέδων προληπτικής και αντιδραστικής επιθετικότητας.

2.7 Επιθετική Συμπεριφορά και Ναρκισσισμός. Εμπειρικές Έρευνες

Οι ναρκισσιστές έχουν μια διογκωμένη αίσθηση αυτοεκτίμησης και αυτοαγάπης χωρίς ένα ισχυρό σύνολο πεποιθήσεων που υποστηρίζουν αυτήν την αίσθηση ανωτερότητας (Fossati et al., 2010). Επειδή οι ναρκισσιστές έχουν ασταθή αυτοεκτίμηση, είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι σε προσωπικές περιπέτειες, όπως

προσβολές και κριτική. Δηλαδή, ο ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από ευπάθεια στις απειλές για την αυτο-έννοια, και έτσι, όταν συμβαίνουν καταστάσεις που απειλούν το εγώ, τα ναρκισσιστικά άτομα τείνουν να συμπεριφέρονται επιθετικά (Reidyetal., 2010, Okada, 2010, Harrison, 2010). Ο Okada(2010) συνέδεσε τον ναρκισσισμό με την ακραία συναισθηματική αστάθεια και τις έντονες αντιδράσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τον θυμό και την οργή. Σημείωσε ότι οι παράγοντες που συγκρατούν την επιθετική συμπεριφορά φαίνεται να είναι ανεπαρκείς στους ναρκισσιστές.

Μία μελέτη (Besser&Priel, 2010) έδειξε ότι ο ναρκισσισμός συσχετίζεται πολύ θετικά με τον νευρωτισμό και τον ανταγωνισμό (π.χ. χαμηλή συμφωνία). Άλλες μελέτες επιβεβαίωσαν μια θετική συσχέτιση μεταξύ του ναρκισσισμού και του ανταγωνισμού, αλλά δεν έδειξαν καμία σχέση με τον νευρωτισμό (Ruiz et al., 2001). Οι Widiger και Mullins-Sweatt (2010) αιτιολόγησαν το παραπάνω εύρημα από την άποψη ότι οι ναρκισσιστές υποβαθμίζουν τις νευρωτικές τους τάσεις σε μέτρα αυτοαναφοράς. Με τη διεξαγωγή μιας δομημένης συνέντευξης του μοντέλου πέντε παραγόντων, ο Widiger (2010) αποκάλυψε θετικές συσχετίσεις μεταξύ του ναρκισσισμού και όλων των πτυχών του Νευρωτισμού. Επιπλέον, όταν ζητήθηκε από τους ειδικούς της διαταραχής της προσωπικότητας να αξιολογήσουν τους ναρκισσιστές στις πτυχές των πέντε διαστάσεων της προσωπικότητας, ανέφεραν ότι οι ναρκισσιστές ήταν υψηλοί στην πλευρά της οργισμένης εχθρότητας της διάστασης του νευρωτισμού. Αυτές οι τελευταίες παρατηρήσεις δείχνουν ότι ο ναρκισσισμός σχετίζεται θετικά με τον Νευρωτισμό.

Αρκετές μελέτες (Jones&Paulhus, 2010, Harrison, 2010) αποκάλυψαν ότι ο ναρκισσισμός προβλέπει επιθετική συμπεριφορά σε καταστάσεις που συνεπάγονται πρόκληση. Σε ένα πείραμα, οι Reidy και συν. (2010) έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες με υψηλό επίπεδο ναρκισσισμού έκαναν έντονες εκρήξεις θυμού και συμπέραναν θετική σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικής συμπεριφοράς. Μια δεύτερη μελέτη τους (Böhnke et al., 2010) επιβεβαίωσε αυτό το εύρημα. Αν και ο αριθμός των πειραμάτων που εστιάζουν στον ναρκισσισμό και την επιθετική συμπεριφορά είναι σχετικά χαμηλός, τα διαθέσιμα ευρήματα υποδηλώνουν ότι ο ναρκισσισμός και το επίπεδο της πρόκλησης αλληλεπιδρούν στις επιρροές τους στην επιθετική συμπεριφορά (Bahrami et al., 2016).

2.8 Εμπειρικές Έρευνες που Αφορούν την Επιθετική Συμπεριφορά και τα Ψυχοπαθητικά Χαρακτηριστικά.

Στη μελέτη της επιθετικότητας, η ψυχοπάθεια αντιπροσωπεύει μια διαταραχή που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι συχνά περιλαμβάνει επιθετικότητα που είναι προμελετημένη, χωρίς συναισθήματα και οργανική φύση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για πιο σοβαρά είδη αδικημάτων. Αυτή η οργανική επιθετικότητα στοχεύει στην επίτευξη ενός στόχου (π.χ., για την απόκτηση πόρων όπως χρήματα, ή για την απόκτηση κατάστασης). Σε αντίθεση με την πρωταρχικά αντιδραστική επιθετικότητα που παρατηρείται σε άλλες διαταραχές, οι ψυχοπαθείς φαίνεται να εμπλέκονται σε επιθετικές πράξεις με σκοπό να ωφεληθούν. Αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον υπό το φως των επιχειρημάτων ότι η ψυχοπάθεια μπορεί να αντιπροσωπεύει μια εναλλακτική στρατηγική ζωής που είναι εξελικτικά προσαρμοστική. Συμπεριφορές όπως επιθετικότητα, ανάληψη κινδύνων, χειραγώγηση και σεξουαλική συμπεριφορά παρατηρείται. Η ψυχοπάθεια μπορεί να είναι μέσο με το οποίο οι ψυχοπαθείς

αποκτούν πλεονέκτημα έναντι των άλλων. Η πρόσφατη νευροβιολογική έρευνα υποστηρίζει την ιδέα ότι οι ανωμαλίες στις περιοχές του εγκεφάλου που είναι σημαντικές για το συναίσθημα και την ηθική μπορούν να επιτρέψουν στους ψυχοπαθείς να ακολουθήσουν μια τέτοια στρατηγική - οι ψυχοπαθείς μπορεί να μην βιώσουν τα κοινωνικά συναισθήματα όπως η ενσυναίσθηση, η ενοχή που συνήθως αποθαρρύνουν τις επιθετικές πράξεις και μπορεί ακόμη και βιώσουν ευχαρίστηση όταν διαπράττουν αυτές τις πράξεις. Τα ευρήματα από μελέτες απεικόνισης εγκεφάλων ψυχοπαθών μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις για το νόμο.

Η ψυχοπάθεια είναι μία διαταραχή που περιλαμβάνει έντονη έλλειψη ενοχής, τύψεων και ενσυναίσθησης (Hare, 2003). Οι ψυχοπαθείς λέγεται ότι είναι αδιαπέραστοι από την ταλαιπωρία των άλλων. Επίσης, στερούνται φόβου για αρνητικές συνέπειες επικίνδυνης ή εγκληματικής συμπεριφοράς και επιδεικνύουν αναισθησία στην τιμωρία (Patrick, 1994). Επιπλέον, οι ψυχοπαθείς συχνά περιγράφονται ως επιφανειακά γοητευτικοί, χειραγωγοί, κυνικοί και μεγαλοπρεπείς (Cleckley, 1941). Συχνά είναι σε θέση να επωφεληθούν από άλλους επειδή παρουσιάζονται ως ευχάριστοι. Ωστόσο, αυτά τα άτομα παρουσιάζουν συχνά σοβαρή επιθετικότητα και υψηλά ποσοστά εγκληματικής υποτροπής (Hare, 2003), καθιστώντας τη μελέτη της ψυχοπάθειας ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα για το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Ψυχοπάθεια και οργανική επιθετικότητα

Ένα μοναδικό χαρακτηριστικό της ψυχοπάθειας είναι ότι σχετίζεται με αυξημένο κίνδυνο για επιθετική οργάνωση (Blair, 2007b). Η οργανική επιθετικότητα, που αναφέρεται επίσης ως προληπτική ή επιθετική επιθετικότητα, ελέγχεται, σκοπεύει και χρησιμοποιείται για την επίτευξη ενός επιθυμητού εξωτερικού στόχου (π.χ. για την απόκτηση χρημάτων ή ναρκωτικών). Ο

τραυματισμός σε άλλους είναι συνήθως δευτερεύοντος στην απόκτηση κάποιου άλλου στόχου. Ενόργανη επιθετικότητα τείνει να είναι προμελετημένη και δεν προηγήθηκε από μια έντονη συναισθηματική αντίδραση. Σε άλλες διαταραχές όπως η σχιζοφρένεια ή η διπολική διαταραχή, η επιθετικότητα αυξανόμενης τάσης είναι σχετικά πιο αντιδραστική στη φύση. Η αντιδραστική επιθετικότητα είναι παρορμητικές και συναισθηματικές πράξεις ως απάντηση σε απειλή ή πρόκληση (π.χ. στο πλαίσιο ενός θερμού επιχειρήματος) (Meloy, 1988). Η ταξινόμηση των ατόμων ή των ενεργειών ως αντιδραστικών και τεχνικά επιθετικών δεν είναι αμοιβαία αποκλειστική - τα άτομα μπορεί να εμπλέκονται και στους δύο τύπους επιθετικότητας και οι μοναδικές πράξεις μπορεί να περιέχουν στοιχεία και των δύο τύπων επιθετικότητας. Ψυχοπαθητικά άτομα επιδεικνύουν αντιδραστική επιθετικότητα εκτός από την οργανική επιθετικότητα (Flight & Forth, 2007; Hare, 2003; Reidy, Zeichner, Miller, & Martinez, 2007). Ωστόσο, είναι η ύπαρξή τους στην οργανική επιθετικότητα που μπορεί να τα διακρίνει από άλλα αντικοινωνικά άτομα και μπορεί να έχει τις πιο σοβαρές επιπτώσεις. Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι ψυχοπαθητικές εγκληματίες πιθανό να εμπλακούν σε επιθέσεις βίας, ενώ τα μη-ψυχοπαθητικά βίαια άτομα είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε αντιδραστική βία (Meloy, 1988, 1995; Serin, 1991; Williamson, Hare, & Wong, 1987).

Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για αυτά που συνήθως θεωρούνται πιο σοβαρά είδη αδικημάτων, όπως σοβαρή σεξουαλική επίθεση ή ανθρωποκτονία. Λιγότερο σοβαρά αδικήματα, όπως κλοπή ή διάρρηξη, είναι πιθανό να διαπράττονται με παρόμοια ποσοστά από μη ψυχοπαθητικά άτομα. Οι Williamson et al. (1987) εξέτασαν τα χαρακτηριστικά των βίαιων αδικημάτων και διαπίστωσαν ότι οι ψυχοπαθητικοί παραβάτες είχαν πολλά. Κινητοποιήθηκαν περισσότερο από υλικό κέρδος ή

εκδίκηση (45,2% των βίαιων πράξεων) από τους μη ψυχοπαθητικούς παραβάτες (14,6% των βίαιων πράξεων). Επιπλέον, οι ψυχοπαθείς ήταν λιγότερο πιθανό να είχαν συναισθηματική διέγερση κατά τη διάρκεια των εγκλημάτων τους από τους μη ψυχοπαθείς (2,4% σε σύγκριση με το 31,7% των βίαιων πράξεων). Οι Woodworth & Porter (2002) διαπίστωσαν ότι τα ψυχοπαθητικά άτομα είχαν περίπου διπλάσιες πιθανότητες να έχουν διαπράξει πρωταρχικά ανθρωποκτονίες ως μη ψυχοπαθητικοί δράστες. Στην πραγματικότητα, το 93,3% των ανθρωποκτονιών που διαπράχθηκαν από ψυχοπαθητικούς δράστες ήταν καθοριστικής σημασίας στη φύση, σε σύγκριση με το 48% αυτών από μη ψυχοπαθητικούς παραβάτες. Και πάλι, οι ψυχοπαθείς βρέθηκαν σπάνια να έχουν διαπράξει βίαια εγκλήματα υπό έντονη συναισθηματική διέγερση. Οι Cornell et al. (1996) διαπίστωσαν ότι οι παραβάτες που είχαν διαπράξει τουλάχιστον μία πράξη οργανικής βίας ήταν πιο ψυχοπαθητικοί, ειδικά σε σχέση με το παθολογικό ψέμα, τη χειραγώγηση, την επιπολαιότητα, την έλλειψη ενσυναίσθησης, την παρουσίαση ενός παρασιτικού τρόπου ζωής, της ανευθυνότητας και της εγκληματικότητας. Επιπλέον, οι ενόργανοι παραβάτες επέδειξαν πιο βίαιη εγκληματική συμπεριφορά. Ένα υψηλότερο ποσοστό των συζύγων που κατατάχτηκαν ως επιθετικοί βρέθηκε να είναι ψυχοπαθητικοί σε σύγκριση με τους συζύγους που έχουν κατηγοριοποιηθεί ως αντιδραστικοί επιθετικοί (Chase, O'Leary, & Keyman, 2001).

Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι τα ψυχοπαθή χαρακτηριστικά σε μη φυλακισμένους πληθυσμούς μπορεί επίσης να σχετίζονται με αυξημένες περιπτώσεις μη προκαλούμενης επιθετικότητας. Σε μια μελέτη του Nouvion, Cherek Lane, Tcheremissine, and Lieving (2007), θέματα που προσλήφθηκαν από μια μεγάλη,

αστική κοινότητα συμμετείχαν σε μια εργαστηριακή εργασία που περιλάμβανε ευκαιρίες για αφαίρεση σημείων από έναν εταίρο σε προκλητικές και απρόβλεπτες συνθήκες. Η μελέτη διαπίστωσε ότι τα άτομα που έδειξαν οργανική επιθετικότητα σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στην ψυχοπάθεια από τα άτομα στις άλλες δύο ομάδες (μόνο μη επιθετικά και αντιδραστικά). Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η οργανική ομάδα μπορεί επίσης να έχει παρουσιάσει αντιδραστική επιθετικότητα.

Η οργάνωση της βίας συσχετίστηκε σημαντικά με τα αποτελέσματα της ψυχοπάθειας σε μια ομάδα εφήβων παραβατών (Murrie, Cornell, Kaplan, McConville, & Levy-Elkon, 2004). Οι Kruh, Frick και Clements (2005) διαπίστωσαν ότι οι νεαροί ενήλικες με ιστορικό απρόκλητης βίας είχαν υψηλότερες βαθμολογίες ψυχοπάθειας από τους συμμετέχοντες που είχαν ιστορικό μόνο αντιδραστικής βίας. Τέλος, οι παραβατικοί έφηβοι που είχαν εμπλακεί σε προηγούμενη ενδοοικογενειακή βία σημείωσαν σημαντικά υψηλότερο βαθμό στην ψυχοπάθεια από εκείνους που ταξινομήθηκαν ως ποτέ οργανικοί. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι βαθμολογίες ψυχοπάθειας συνδέονταν σημαντικά με το μέγεθος της οργανικής βίας ενός ατόμου (Flight & Forth, 2007). Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι οι βαθμολογίες ψυχοπάθειας συσχετίστηκαν επίσης με αυξημένη αντιδραστική επιθετικότητα. Αυτές οι μελέτες υποδηλώνουν ότι η οργανική επιθετικότητα είναι εμφανής σε νέους με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και συνεπώς μπορεί να προκύψει από παράγοντες νωρίς στη ζωή.

Η ψυχοπάθεια αποτελείται από έναν αστερισμό χαρακτηριστικών που έχουν ομαδοποιηθεί σε δύο αλληλοσυνδεόμενους παράγοντες, έναν που περιγράφει διαπροσωπικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά και ένα δεύτερο που περιγράφει

τα παρορμητικά και αντικοινωνικά χαρακτηριστικά (Hare, 2003). Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να χωριστούν περαιτέρω σε τέσσερις υποομάδες: Διαπροσωπικά συμπεριλαμβανομένης της επιφανειακής γοητείας, της χειραγώγησης και του παθολογικού ψέματος. Η συναισθηματική υποομάδα που περιλαμβάνει την έλλειψη ενοχής, ενσυναίσθησης. Η Impulsive Lifestyle, που περιλαμβάνει την παρορμητικότητα. Η αντικοινωνική που περιλαμβάνει το έγκλημα στη συμπεριφορά (Hare, 2003). Ορισμένες μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι η οργανική επιθετικότητα συνδέεται στενότερα με τον παράγοντα ψυχοπάθειας του προσωπικού/συναισθηματικού παράγοντα, όπου ως αντιδραστικός δαίμονας επιθετικότητας δημιουργεί ισχυρότερες σχέσεις με τα παρορμητικά χαρακτηριστικά.

Οι Woodworth και Porter (2002) βρήκαν σημαντικές σχέσεις και για τους δύο παράγοντες ψυχοπάθειας με οργανική επιθετικότητα. Ωστόσο, μερικοί συσχετισμοί αποκάλυψαν μια μοναδική σχέση μόνο με τον παράγοντα Διαπροσωπικό/αλληλεπιδραστικό. Οι Porter, Birt και Boer (2001) διαπίστωσαν ότι οι ψυχοπαθείς δολοφόνοι σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στον διαπροσωπικό/συναισθηματικό παράγοντα, ενώ οι μη ψυχοπαθείς δολοφόνοι έδειξαν υψηλότερες βαθμολογίες στον συμπιεσμένο /αντικοινωνικό παράγοντα. Στους εφήβους παραβάτες, ο παράγοντας Διαπροσωπικό/αλληλεπιδραστικό αλλά όχι ο τρόπος ζωής/αντικοινωνικός παράγοντας, βρέθηκε να σχετίζεται με αυξημένη πιθανότητα ενδοοικογενειακής βίας (Flight & Forth, 2007). Ομοίως, σε νέους με ψυχοπαθή χαρακτηριστικά, η διαπροσωπική πτυχή βρέθηκε να σχετίζεται πιο έντονα σε ρόλο βία (Vitacco, Newmann, Caldwell, Leistico, & Van Rybroek, 2006). Σε άνδρες προπτυχιακούς φοιτητές, οι Reidy et al. (2007), διαπίστωσαν ότι η οργανική επιθετικότητα σε μια εργασία σχετίζεται μοναδικά με τον Διαπροσωπικό /

Συναισθηματικό παράγοντα της ψυχοπάθειας. Αντίθετα, η αντιδραστική επιθετικότητα συσχετίστηκε τόσο με τον παράγοντα προσωπικού / συναισθηματικού όσο και με τον παρορμητικό τρόπο ζωής. Μαζί αυτές οι μελέτες υποδηλώνουν ότι η ενόργανη επίθεση δεν σχετίζεται αποκλειστικά με τον διαπροσωπικό/ συναισθηματικό παράγοντα της ψυχοπάθειας, αλλά συνδέεται πιο έντονα με αυτόν τον παράγοντα. Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της οργανικής επιθετικότητας των ψυχοπαθών είναι ότι ο απώτερος στόχος είναι για προσωπικό κέρδος. Οι Woodworth και Porter (2002) παρέχουν ένα παράδειγμα ενός ψυχοπαθούς τρόφιμου που σχεδίασε και δολοφόνησε προσεκτικά τη σύζυγό του για να επωφεληθεί οικονομικά από το ασφαλιστικό της συμβόλαιο. Οι ψυχοπαθείς έχουν περιγραφεί ως άτομα που ασχολούνται με άλλους σε όλη τη διάρκεια ζωής (Hare, 1998). Η χρήση της επιθετικότητας για να εξυπηρετήσει μια εγωιστική λειτουργία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απόδειξη για την ιδέα ότι η ψυχοπάθεια είναι μια εξελικτικά προσαρμοσμένη στρατηγική.

Επιπλέον, οι ψυχοπαθείς ήταν λιγότερο πιθανό να είχαν συναισθηματική διέγερση κατά τη διάρκεια των εγκλημάτων τους από τους μη ψυχοπαθείς (2,4% σε σύγκριση με το 31,7% των βίαιων πράξεων). Οι Woodworth & Porter (2002) διαπίστωσαν ότι τα ψυχοπαθή άτομα είχαν περίπου διπλάσιες πιθανότητες να έχουν διαπράξει κυρίως ανθρωποκτονίες ενόψει των μη ψυχοπαθών παραβατών. Στην πραγματικότητα, το 93,3% των ανθρωποκτονιών που διαπράχθηκαν από ψυχοπαθείς δράστες ήταν καθοριστικής σημασίας, σε σύγκριση με το 48% αυτών από μη ψυχοπαθείς παραβάτες. Και πάλι, οι ψυχοπαθείς βρέθηκαν σπάνια να διαπράττουν βίαια εγκλήματα υπό έντονη συναισθηματική διέγερση.

Οι Cornell et al. (1996) διαπίστωσαν ότι οι παραβάτες που είχαν διαπράξει τουλάχιστον μία πράξη οργανικής βίας ήταν πιο ψυχοπαθείς, ειδικά σε σχέση με το παθολογικό ψέμα, τη χειραγώγηση την επιφανειακότητα, την έλλειψη ενσυναίσθησης, την παρουσίαση ενός παρασιτικού τρόπου ζωής, ανευθυνότητας και εγκληματικότητας. Επιπλέον, οι ενόργανοι παραβάτες επέδειξαν πιο βίαιη εγκληματική συμπεριφορά. Ένα υψηλότερο ποσοστό των συζύγων που κατατάχτηκαν ως επιθετικοί ως προς τα όργανα βρέθηκε να είναι ψυχοπαθητικοί σε σύγκριση με τους συζύγους που έχουν χαρακτηριστεί ως αντιδραστικοί επιθετικοί (Chase, O'Leary, & Keyman, 2001). Με βάση αυτές τις μελέτες φαίνεται ότι οι βίαιες επιθέσεις που διαπράχθηκαν από ψυχοπαθή άτομα είναι πιο πιθανό να συμβάλλουν στη φύση.

Η πρόσφατη νευροβιολογική έρευνα αρχίζει να υποστηρίζει την ιδέα ότι οι ψυχοπαθείς ενδέχεται να μην βιώνουν συναισθήματα που συνήθως χρησιμεύουν για να καθοδηγήσουν ηθικά κατάλληλη συμπεριφορά - δομικές και λειτουργικές διαφορές έχουν παρατηρηθεί σε περιοχές του εγκεφάλου που είναι βασικές για το συναίσθημα και την ηθική (Raine & Yang, 2006). Αν και λιγότερο νευροβιολογική έρευνα έχει γίνει για να εξετάσει την ευχαρίστηση ως κίνητρο για την εγκληματική συμπεριφορά των ψυχοπαθών, οι λίγες μελέτες που ξεκινούν υποστηρίζουν αυτή την υπόθεση.

Η εξέλιξη της ηθικής συμπεριφοράς έχει διαμορφώσει τη λειτουργία πολλών νευρικών δομών (Moll, de Oliveira-Souza, & Eslinger, 2003). Πρόσφατες μελέτες απεικόνισης εγκεφάλου έχουν αρχίσει να διερευνούν τους νευρικούς συσχετισμούς της ηθικής λήψης αποφάσεων (Greene, Nystrom, Engell, Darley, & Cohen, 2004; Harenski & Hamann, 2006; Moll et al., 2003; Robertson et al.,

2007). Πολλές από τις δομές που εντοπίστηκαν φαίνεται να σχετίζονται επίσης με την ψυχοπάθεια (Raine & Yang, 2006). Μία τέτοια περιοχή είναι ο προμετωπιαίος φλοιός. Στην λήψη ηθικών αποφάσεων, ο τροχιακός φλοιός μπορεί να είναι σημαντικός για την ενσωμάτωση της ηθικής γνώσης με συναισθηματικά στοιχεία (Moll, Bramati & Gramfan, 2002), κατανόηση των συναισθηματικών καταστάσεων των άλλων (Vollm et al., 2006), και αναστολή αντικοινωνικών παρορμήσεων (Brower & Price, 2001). Οι Yang et al., (2005) διαπίστωσαν μείωση 22,3% στην προμετωπική γκρίζα ύλη σε μια ομάδα ψυχοπαθών. Μελέτες λειτουργικής απεικόνισης εγκεφάλου έχουν παρατηρήσει μειωμένη δραστηριότητα που σχετίζεται με την ψυχοπάθεια στην τροχιακή περιοχή του προμετωπιαίου φλοιού κατά τη διάρκεια του φόβου (Birbaumer et al., 2005; Viet et al., 2002) και κατά τη διάρκεια ενός κοινωνικά διαδραστικού παιχνιδιού (Rilling et al., 2007). Μελέτες έδειξαν ότι η πρόωμη βλάβη στον προμετωπιαίο φλοιό συχνά οδηγεί σε διάφορα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένων των παθολογικών ψεμάτων, ανευθυνότητας, επιπόλαιας σεξουαλικής συμπεριφοράς, και έλλειψη ενοχής ή τύπων (Anderson, Bechara, Damasio, Tranel, & Damasio, 1999). Όσον αφορά την επιθετικότητα, φαίνεται ότι οι ανωμαλίες στον τροχιακό φλοιό μπορεί να συμβάλλουν κυρίως στις αυξήσεις της αντιδραστικής επιθετικότητας που έχουν παρατηρηθεί στην ψυχοπάθεια, καθώς δεν έχει συσχετιστεί με αυξημένη επιθετική οργάνωση (Blair, 2007).

Μη φυσιολογική δομή και λειτουργία στον προμετωπιαίο φλοιό δεν έχει παρατηρηθεί σε όλες τις μελέτες ψυχοπαθητικών ή οργανικά επιθετικών ατόμων. Σε μια μελέτη των συναισθηματικών δολοφόνων, οι Raine et al. (1998) διαπίστωσαν ότι ο προμετωπιαίος μεταβολισμός της γλυκόζης των αρπακτικών δολοφόνων ήταν

παρόμοιος με τους μάρτυρες, ενώ ο προμετωπιαίος μεταβολισμός σε συναισθηματικούς δολοφόνους μειώθηκε σημαντικά. Υποστηρίζουν ότι οι αρπακτικοί δολοφόνοι μπορεί να έχουν καλή προμετωπιαία λειτουργία για να μπορούν να ρυθμίζουν τις παρορμήσεις τους και να σχεδιάζουν προσεκτικά τα εγκλήματά τους. Τα άτομα που είναι ψυχοπαθητικά αλλά δεν έχουν λάβει προηγούμενες καταδίκες έχουν παρόμοιους όγκους του προμετωπιαίου φλοιού με τους μάρτυρες, ενώ εκείνοι με προηγούμενη πεποίθηση, όπως σημειώθηκε παραπάνω, κατέδειξαν μειωμένη προμετωπική γκρίζα ύλη. Παρά το γεγονός ότι οι δύο μελέτες μέτρησαν το προμετωπιαίο φλοιό ως σύνολο, και δεν έκανε διάκριση υποπεριοχές, φαίνεται ότι ορισμένα ψυχοπαθή άτομα μπορεί να παρουσιάζουν καλή προμετωπιαία λειτουργία που τους επιτρέπει να σχεδιάσουν προσεκτικά το εγκληματικό τους σχέδιο και να αποφύγουν τη σύλληψη. Περαιτέρω στοιχεία προέρχονται από διάφορες μελέτες λειτουργικής απεικόνισης που έχουν παρατηρήσει αυξημένη ενεργοποίηση ειδικά στην ραχιαία περιοχή του προμετωπιαίου φλοιού σε ψυχοπαθείς κατά τη διάρκεια εργασιών που περιλαμβάνουν συναισθηματική επεξεργασία (Gordon, 2004 ; Lntator et al., 1997; Kiehl et al., 2001 ; Rilling et al., 2007). Καθώς ο αμφίπλευρος φλοιός είναι μια περιοχή που εμπλέκεται σε υψηλότερη γνώση, έχει προταθεί ότι οι ψυχοπαθείς μπορούν να χρησιμοποιούν περισσότερους γνωστικούς πόρους για την επεξεργασία συναισθηματικών πληροφοριών από τους μη ψυχοπαθείς (Kiehl et al., 2001).

Σε υποφλοιώδεις περιοχές, μελέτες απεικόνισης του εγκεφάλου της ψυχοπάθειας αποκάλυψαν δομικές και λειτουργικές ανωμαλίες στην αμυγδαλή. Μείωση του όγκου της αμυγδαλής έχει αναφερθεί σε μια μελέτη με ψυχοπαθή άτομα (Yang, Raine, Narr, Lencz, & Toga, 2006). Σε

αρκετές μελέτες, η μειωμένη δραστηριότητα στην αμυγδαλή έχει συσχετιστεί με την ψυχοπάθεια κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας συναισθηματικών ερεθισμάτων (Kiehl et al., 2001), κατά τη διάρκεια του φόβου (Birbaumer et al., 2005; Viet et al., 2002), κατά τη διάρκεια μια εργασίας αναγνώρισης επιπτώσεων (Gordon, 2004) και κατά τη διάρκεια ενός κοινωνικά διαδραστικού παιχνιδιού (Rilling et al., 2007). Η ψυχοπάθεια βρέθηκε επίσης να σχετίζεται με μειωμένη λειτουργία της αμυγδαλής κατά τη διάρκεια της ηθικής λήψης αποφάσεων σχετικά με συναισθηματικά ηθικά διλήμματα (Glenn, Raine, & Schug, 2009). Έχει προταθεί ότι η μειωμένη λειτουργία της αμυγδαλής είναι πιθανότερο να συμβάλει σε οδυνηρές καταστάσεις. Οι συγγραφείς προτείνουν ότι η δραστηριότητα που παρατηρείται σε αυτήν την περιοχή που σχετίζεται με την ανταμοιβή μπορεί να υποδηλώνει ότι αυτά τα άτομα απολαμβάνουν να βλέπουν τα θύματα στον πόνο. Αυτό, σε συνδυασμό με τη μειωμένη λειτουργία της αμυγδαλής και του κοιλιακού προμετωπιαίου φλοιού, μπορεί να συμβάλει στην επιθετική συμπεριφορά τους. Δομικά, έχει παρατηρηθεί αυξημένος όγκος του ραβδώματος ή των υποπεριοχών του σε άνδρες με αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας (Barkataki, Kumari, Das, Taylor, & Sharma, 2006) και σε εφήβους και ενήλικες με επιθετική συμπεριφορά (Amen, Stubblefield, Carmichael, & Thisted, 1996).

Συνολικά, τα νευροβιολογικά στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχουν διαφορές στους εγκεφάλους των ψυχοπαθών σε σύγκριση με τα φυσιολογικά άτομα, ιδιαίτερα σε περιοχές που είναι σημαντικές για την καθοδήγηση της ηθικής συμπεριφοράς. Η μειωμένη λειτουργία σε περιοχές που είναι σημαντικές για τη δημιουργία συναισθημάτων όπως ο φόβος, η ενοχή και η ενσυναίσθηση μπορεί να σημαίνει ότι

οι ψυχοπαθείς είναι απροσδιόριστοι από το να βλάψουν άλλους για να κερδίσουν πλεονέκτημα. Ταυτόχρονα, η αυξημένη λειτουργία σε περιοχές που σχετίζονται με την ανταμοιβή μπορεί να οδηγήσει τους ψυχοπαθείς να απολαύσουν την πρόκληση βλάβης σε άλλους. Επιπλέον, η μάθηση που βασίζεται σε πληροφορίες ανταμοιβής και τιμωρίας ενδέχεται να διαταραχθεί, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει την κοινωνικοποίηση.

Παρόλο που τα ψυχοπαθητικά άτομα έχουν συνήθως βρεθεί ότι δεν είναι ευαίσθητα στις προσπάθειες θεραπείας, η έρευνα σχετικά με τις νευροβιολογικές ανωμαλίες που παρατηρούνται στην ψυχοπάθεια μπορεί να προσφέρει νέες δυνατότητες για μελλοντική θεραπεία. Μια πιθανότητα μπορεί να είναι να προσπαθήσουμε να αλλάξουμε τη λειτουργία ορισμένων από τις περιοχές του εγκεφάλου που εμπλέκονται στην ψυχοπάθεια, όπως η αμυγδαλή ή το ραβδωτό σώμα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί είτε φαρμακολογικά, εστιάζοντας σε συστήματα ορμονών ή νευροδιαβιβαστών, ή συμπεριφορικά μέσω θεραπείας. Μια άλλη μέθοδος που έχει αποδειχθεί ότι μεταβάλλει άμεσα τη λειτουργία του εγκεφάλου είναι η επαναλαμβανόμενη διακρανιακή μαγνητική διέγερση (rTMS), μια μη επεμβατική τεχνική που χρησιμοποιείται για την διέγερση του εγκεφάλου χρησιμοποιώντας ισχυρά, παλμικά μαγνητικά πεδία. Τα αρχικά στοιχεία έδειξαν ότι αυτή η μέθοδος είναι αποτελεσματική στην αλλαγή της λειτουργίας του εγκεφάλου και της επακόλουθης συμπεριφοράς των ασθενών με κατάθλιψη (Schutter & van Honk, 2006). Μια παρόμοια τεχνική μπορεί να αποδειχθεί αποτελεσματική στην αλλαγή της λειτουργίας του εγκεφάλου των ψυχοπαθητικών ατόμων. Τα νευροβιολογικά στοιχεία, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες κινδύνου, μπορεί τελικά να βοηθήσουν στον εντοπισμό ατόμων που διατρέχουν

σημαντικό κίνδυνο για μελλοντική εγκληματική συμπεριφορά, τα οποία θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην πρόληψη και τη θεραπεία. Για παράδειγμα, παιδιά με νευροβιολογικές ανωμαλίες θα μπορούσαν να εισαχθούν σε προγράμματα θεραπείας που έχουν σχεδιαστεί για την πρόληψη αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, η ταυτοποίηση ατόμων που βασίζονται σε εγκεφαλικές ανωμαλίες συνεπάγεται πολλά ηθικά ζητήματα. Υπάρχουν κίνδυνοι βλάβης που προκαλούνται από επισήμανση, εσφαλμένη κατηγοριοποίηση και πιθανή κατάχρηση τέτοιων πληροφοριών για τον περιορισμό των ελευθεριών ορισμένων ατόμων. Αν και νευροβιολογικός έρευνα έχει μεγάλες δυνατότητες για βοήθεια σχετικά με την πρόληψη της εγκληματικότητας. Πρέπει να ληφθούν προσεκτικά ζητήματα σχετικά με τη χρήση αυτών των πληροφοριών.

2.9 Σύνοψη

Από το σύνολο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης διαπιστώθηκε ότι διεθνώς έχει μελετηθεί σε μεγάλο βαθμό η σχέση επιθετικής συμπεριφοράς και προσωπικότητας (ναρκισσισμός) – ψυχοπαθολογίας. Η παρούσα έρευνα έρχεται να καλύψει το ερευνητικό κενό που υπάρχει σε αυτό το πεδίο στην Κύπρο εστιάζοντας στο κατά πόσο οι Κύπριοι χαρακτηρίζονται από ναρκισσιστικά-ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά αλλά και το κατά πόσο είναι επιθετικοί διερευνώντας αφενός μεν την ψυχοπαθολογική κατάσταση, το επίπεδο επιθετικότητας και ναρκισσισμού των ερωτώμενων, τον τρόπο που συνδέονται οι τρεις αυτές έννοιες αλλά και το κατά πόσο η ψυχοπαθολογία και ο ναρκισσισμός επιδρούν στην επιθετικότητα των ερωτώμενων, και πώς δημογραφικά χαρακτηριστικά επηρεάζουν την ψυχοπαθολογία, τον ναρκισσισμό και την επιθετικότητα (Tew et al., 2012). Τέτοιου είδους έρευνες δεν έχουν διεξαχθεί στην Κύπρο παρά την σημασία των ευρημάτων

τους. Τέτοιου είδους έρευνες έχουν ιδιαίτερη σημασία τόσο για την κατανόηση του φαινομένου της επιθετικής συμπεριφοράς όσο και για την ανάπτυξη παρεμβάσεων που μπορούν να γίνουν στους θύτες. Η έρευνα σε αυτό το πεδίο συμβάλλει στην επεξήγηση της επιθετικής συμπεριφοράς τους και στην αντιμετώπιση τους με τρόπο που μειώνει τις αρνητικές συνέπειες τόσο για τους ίδιους όσο και για τα θύματα τους. Αυτό είναι σημαντικό τόσο για την κοινωνία της Κύπρου όσο και ευρύτερα για τις κοινωνίες σε όλο τον κόσμο δεδομένων των προβλημάτων που δημιουργούν οι επιθετικές συμπεριφορές.

Αναλυτικά οι υποθέσεις που θα εξεταστούν στην παρούσα έρευνα είναι οι εξής:

1. Το φύλο προβλέπει τη συνολική επιθετικότητα, τη σωματική και λεκτική επιθετικότητα.
2. Η τόλμη, η κακία και η αναστολή προβλέπουν θετικά τη συνολική επιθετικότητα, τη λεκτική και σωματική επιθετικότητα.
3. Ο ναρκισσισμός προβλέπει θετικά τη συνολική επιθετικότητα, τη λεκτική και σωματική επιθετικότητα.
4. Το φύλο, τολμηρότητα, κακία και έλλειψη αναστολών και ο ναρκισσισμός προβλέπει θετικά τη λεκτική επιθετικότητα.

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε αναμένεται να διαπιστωθεί πως οι άνδρες αναμένεται να έχουν περισσότερη επιθετικότητα και ναρκισσισμό από τις γυναίκες. Επίσης αναμένεται να διαπιστωθεί ότι τα άτομα που εμφανίζουν ναρκισσιστικά στοιχεία αναμένεται να είναι πιο επιθετικά. Ακόμη αναμένεται να διαπιστωθεί ότι τα άτομα που εμφανίζουν ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά αναμένεται να έχουν περισσότερα

ναρκισσιστικά και επιθετικά χαρακτηριστικά. Τέλος αναμένεται να βρεθεί ότι η επιθετικότητα, ο ναρκισσισμός και η ψυχοπάθεια συσχετίζονται θετικά μεταξύ τους.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Ποσοτική Έρευνα

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν πρωτογενής ποσοτική έρευνα. Οι λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης μεθόδου έγκειται στο γεγονός ότι η ποσοτική έρευνα καταλήγει σε αριθμούς και ως εκ τούτου η ερμηνεία τους δεν υπόκειται σε υποκειμενικές προκαταλήψεις του ερευνητή. Επίσης με την ποσοτική έρευνα συλλέγονται πολλά δεδομένα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Μέσα από την ποσοτική έρευνα, τα αποτελέσματα εξάγονται μέσα από απόλυτους αριθμούς και δεν δίνεται η δυνατότητα λάθους ή παρερμηνείας των αποτελεσμάτων. Αυτό οδηγεί σε απόλυτα σαφές αποτέλεσμα το οποίο θα βοηθήσει τον εκάστοτε ερευνητή να καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα.

3.2 Δείγμα Έρευνας

Το δείγμα αποτελείται από 300 άτομα ηλικίας 19 με 35 (Μέσος όρος ηλικίας 26,08 (ΤΑ = 4,87) έτη, από διάφορες περιοχές της Κύπρου. Η εύρεση των συμμετεχόντων έγινε μέσω των κοινωνικών δικτύων από το διαδίκτυο. Η έρευνα αναρτήθηκε στον προσωπικό λογαριασμό της ερευνήτριας και παράλληλα στάλθηκε σε γνωστούς της για να την απαντήσουν αλλά και για να την προωθήσουν σε άλλα άτομα. Τα άτομα που ενδιαφέρθηκαν να απαντήσουν συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια, τα οποία αφορούν δημογραφικά στοιχεία, χαρακτηριστικά προσωπικότητας και επιθετικές συμπεριφορές. Ως κριτήρια αποκλεισμού τέθηκαν να μην έχουν κάνει χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, όπως για παράδειγμα ναρκωτικά, να μην έχουν επίσημη διάγνωση οποιασδήποτε Ψυχικής διαταραχής και να μην έχουν οποιαδήποτε διάγνωση οποιασδήποτε Νευρολογικής διαταραχής.

3.3 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Η παρούσα έρευνα δημοσιεύτηκε στο διαδίκτυο για εύρεση ατόμων που ενδιαφέρονται να συμμετέχουν. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να επικοινωνήσουν τηλεφωνικά ή με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, με την υπεύθυνη έρευνας. Αφού έγινε η ενημέρωση για τους σκοπούς της έρευνας, η ερευνήτρια απέστειλε τον ηλεκτρονικό σύνδεσμο στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες καλούνταν να συμπληρώσουν ένα πακέτο ερωτηματολογίων, το οποίο εξέταζε τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, συμπεριφορικές τάσεις και χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Η διάρκεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων ήταν 30 λεπτά.

Πριν από την εύρεση των συμμετεχόντων η έγκριση της μελέτης λήφθηκε από την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου. Επιπλέον, υπήρχαν γραπτές φόρμες συναίνεσης που υπογράφηκαν από τους συμμετέχοντες, παρέχοντας τους όλες τις γενικές πληροφορίες σχετικά με την διαδικασία και τους στόχους της έρευνας.

3.4 Εργαλεία Έρευνας

Στη προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιήθηκαν τέσσερα εργαλεία μέτρησης. Αυτά ήταν τα παρακάτω:

Δημογραφικά στοιχεία: φύλο, ηλικία, Οικογενειακή κατάσταση, Επίπεδο Σπουδών, Εθνικότητα, Κατάσταση εργασίας, χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, όπως για παράδειγμα ναρκωτικά, επίσημη διάγνωση οποιασδήποτε Ψυχικής διαταραχής, οποιαδήποτε διάγνωση οποιασδήποτε Νευρολογικής διαταραχής.

Επιθετικότητα: Το ερωτηματολόγιο Aggression Hostility (Buss&Perry, 1992) είναι ένα ερωτηματολόγιο, αυτοαναφοράς το οποίο αποτελείται από 29 ερωτήσεις και αξιολογεί τα ακόλουθα είδη επιθετικότητας, που είναι η λεκτική, σωματική, ο θυμός και η εχθρότητα. Η προσαρμογή του ερωτηματολογίου σε ελληνικό

πληθυσμό έγινε από τους Μποζώνη και Ψυχουντάκη (2005). Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από μία εφτάβαθμη κλίμακα (0=Δεν με περιγράφει καθόλου, 1=Με περιγράφει πολύ λίγο, 2= Με περιγράφει λίγο, 3= Με περιγράφει μέτρια, 4= Με περιγράφει αρκετά, 5= Με περιγράφει πολύ, 6= Με περιγράφει ακριβώς). Περιλαμβάνει δηλώσεις όπως όταν νιώθω αγανακτισμένος αφήνω τον θυμό μου να φανεί, Μπλέκομαι σε καυγάδες λίγο περισσότερο από το μέσο άτομο, Αν πρέπει να καταφύγω στην βία για να υπερασπιστώ τα δικαιώματά μου θα το κάνω και Δεν μπορώ να εμπλακώ σε αντιπαράθεση όταν τα άτομα διαφωνούν μαζί μου. Η κατανομή των ερωτήσεων στις ενότητες είναι οι εξής: Θυμός (Cronbach's alpha =.808), Σωματική επιθετικότητα (Cronbach's alpha =.859), Λεκτική επιθετικότητα (Cronbach's alpha =.677), Εχθρότητα (Cronbach's alpha =.804), Συνολική κλίμακα επιθετικότητας (Cronbach's alpha = .915) (Buss&Perry, 1992).

Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας. Το ερωτηματολόγιο Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας (Fantietal 2015) είναι ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς που περιλαμβάνει 58 ερωτήσεις και είναι σχεδιασμένο να μετρά τα στοιχεία της τολμηρότητας (boldness), της κακίας (meanness) και χωρίς αναστολές (Disinhibition). Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιεί μία τετραβαθμη κλίμακα Likert (Α= αλήθεια, ΚΑ= κάπως αλήθεια, ΚΛ= κάπως λάθος και Λ= λάθος). Περιλαμβάνει δηλώσεις όπως: Είμαι αισιόδοξος τον περισσότερο καιρό, Έχω καλές στρατηγικές για να αντιμετωπίσω το άγχος και Φοβάμαι εύκολα. Η προηγούμενη έρευνα υποστηρίζει την εγκυρότητα των μεταφρασμένων αυτοαναφορών σε δείγματα υψηλού και μη κινδύνου στην Κύπρο (Fantietal, 2015). Η κατανομή των ερωτήσεων στις ενότητες είναι η εξής: Boldness (Cronbach's alpha = 0.427), Meanness

(Cronbach's alpha = 0.592), Disinhibition (Cronbach's alpha = 0.642), Συνολική κλίμακα (Cronbach's alpha = 0.779).

Ναρκισσιστικά Χαρακτηριστικά. Το ερωτηματολόγιο Antisocial Process Screening Device (APSD; Frick & Hare, 2001) είναι ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς που περιλαμβάνει 20 ερωτήσεις και είναι σχεδιασμένο να αξιολογεί τις διαφορετικές πτυχές της ψυχοπάθειας, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η παρορμητικότητα και ο ναρκισσισμός. Το ερωτηματολόγιο APSD χρησιμοποιεί μια τετράβαθμη ιεραρχική κλίμακα διαβάθμισης (0= Καθόλου αλήθεια, 1=Λίγο αλήθεια, 2= Αρκετά αλήθεια, 3=Σίγουρα Αλήθεια) και περιλαμβάνει προτάσεις όπως «Ένεργώ χωρίς να σκέφτομαι τις συνέπειες». Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η υπο-κλίμακα 7 στοιχείων για την εκτίμηση του ναρκισσισμού (π.χ Νομίζω ότι είσαι καλύτερος ή πιο σημαντικός από τους άλλους;), με εσωτερική εκτίμηση συνοχής είναι 0,73. Τα 7 στοιχεία του ερωτηματολογίου, τοποθετήθηκαν σε μία κλίμακα με 4 διαβαθμίσεις (0= Καθόλου αλήθεια, 1= Λίγο αλήθεια, 2= Αρκετά αλήθεια, 3=Σίγουρα αλήθεια). Για τον σκοπό της παρούσας έρευνας δεν χρησιμοποιήθηκε η παρορμητικότητα. Η προηγούμενη έρευνα υποστηρίζει την εγκυρότητα των αυτοαναφορών της σε δείγμα παιδιών και εφήβων στην Κύπρο (Fanti & Henrich, 2014). Η κατανομή των ερωτήσεων στις ενότητες είναι η παρακάτω: Ναρκισσισμός (Narcissism) (Cronbach's alpha = 0,769), Παρορμητικότητα (Impulsivity), Υπολογιστικός / Μη συναισθηματικός (Callous – Unemotional), οι ερωτήσεις 2 και 6 εξαιρούνται (Vitacco, Rogers and Neumann, 2003).

3.5 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Όλες οι στατιστικές αναλύσεις έγιναν με το στατιστικό πρόγραμμα ανάλυσης **SPSS-25**. Αρχικά πραγματοποιήθηκε περιγραφική στατιστική για την αποτύπωση των χαρακτηριστικών του δείγματος και των απαντήσεων τους στο κυρίως μέρος της έρευνας. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν οι έλεγχοι Spearman's rho, Mann-Whitney και η ιεραρχική γραμμική παλινδρόμηση. Η τελευταία ανάλυση πραγματοποιήθηκε για το σύνολο του δείγματος.

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της περιγραφικής και της επαγωγικής στατιστικής.

Περιγραφική στατιστική

Σύμφωνα με τον πίνακα 1 η αναλογία ανδρών και γυναικών στο δείγμα είναι 22,7% και 77,3% αντίστοιχα. Το 50% του δείγματος είναι ελεύθερο, το 29% του δείγματος βρίσκεται σε σχέση, το 20% του δείγματος είναι παντρεμένο και το 1% του δείγματος είναι διαζευγμένο. Το 49,7% του δείγματος έχει πτυχίο, το 32,7% του δείγματος έχει μεταπτυχιακό τίτλο, το 17% του δείγματος έχει απολυτήριο λυκείου και το 0,7% του δείγματος έχει διδακτορικό τίτλο. Το 70,3% του δείγματος έχει Κυπριακή Εθνικότητα και το 29,7% του δείγματος έχει Ελληνική εθνικότητα. Το 48,7% του δείγματος εργάζεται ενώ το 51,3% του δείγματος δεν εργάζεται. Το σύνολο του δείγματος δεν κάνει χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών. Το σύνολο του δείγματος δεν έχει διαγνωστεί με ψυχιατρική διαταραχή. Τέλος, το σύνολο του δείγματος δεν έχει διαγνωστεί με νευρολογική διαταραχή.

Πίνακας 1

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

	N	%
Φύλο		
Γυναίκα	232	77,33%
Άνδρας	68	22,67%
Οικογενειακή κατάσταση		
Διαζευγμένος/νη	3	1,00%
Ελεύθερος	150	50,00%
Παντρεμένος/νη	60	20,00%
Σε σχέση	87	29,00%
Επίπεδο Σπουδών		
Απολυτήριο Λυκείου	51	17,00%
Διδακτορικό	2	0,67%

Μεταπτυχιακό	98	32,67%
Πτυχίο	149	49,67%
Εθνικότητα		
Κυπριακή	211	70,33%
Ελληνική	89	29,67%
Κατάσταση εργασίας		
Όχι	154	51,33%
Ναι	146	48,67%
Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών (π.χ ναρκωτικά)		
Όχι	300	100,00%
Ναι	0	0,00%
Επίσημη διάγνωση οποιασδήποτε Ψυχικής διαταραχής		
Όχι	300	100,00%
Ναι	0	0,00%
Διάγνωση οποιασδήποτε Νευρολογικής διαταραχής		
Όχι	300	100,00%
Ναι	0	0,00%

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων για τα τρία κύρια ερωτηματολόγια της έρευνας, Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας, Κλίμακα Επιθετικότητας & Κλίμακα Ναρκισσισμού.

Για την διερεύνηση του επιπέδου της ψυχοπαθολογικής κατάστασης, της επιθετικότητας και του ναρκισσισμού των συμμετεχόντων η πλειοψηφία του δείγματος εμφανίζει χαμηλό επίπεδο ψυχοπάθειας ($M = 65,57$, $TA = 12,94$), έλλειψη αναστολών ($M = 18,59$, $TA = 5,74$) και κακία ($M = 17,48$, $TA = 5,39$) ενώ η τολμηρότητα ($M = 29,49$, $TA = 4,77$) κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα. Ακόμα, η πλειοψηφία του δείγματος εμφανίζει χαμηλό επίπεδο επιθετικότητας ($M = 56,46$, $TA = 27,03$), θυμό ($M = 15,96$, $TA = 8,60$), σωματική επιθετικότητα ($M = 9,99$, $TA = 9,99$), λεκτική επιθετικότητα ($M = 13,68$, $TA = 9,33$) και εχθρότητα ($M = 16,83$, $TA = 9,33$). Τέλος, η πλειοψηφία του δείγματος εμφανίζει χαμηλό επίπεδο ναρκισσισμού ($M = 5,19$, $TA = 3,67$) (Πίνακας 2).

Πίνακας 2*Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας, Επιθετικότητας & Ναρκισσισμού*

	Ελάχιστη	Μέγιστη	M	TA	Εύρος (M)
<i>Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας</i>					
Χωρίς αναστολές (Disinhibition)	8	45	18,59	5,74	0 - 60 (30)
Κακία (Meanness)	7	37	17,48	5,39	0 - 57 (28,5)
Τολμηρότητα (Boldness)	18	41	29,49	4,77	0 - 57 (28,5)
Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας	37	119	65,57	12,94	0 - 174 (87)
<i>Κλίμακα Επιθετικότητας</i>					
Θυμός (Angry)	,00	37,00	15,96	8,60	0 - 42 (21)
Σωματική επιθετικότητα (Physical Aggression)	,00	51,00	9,99	9,99	0 - 54 (27)
Λεκτική επιθετικότητα (Verbal Aggression)	,00	30,00	13,68	5,29	0 - 30 (15)
Εχθρότητα (Hostility)	1,00	40,00	16,83	9,33	0 - 48 (24)
Κλίμακα Επιθετικότητας (Aggression scale)	17,00	140,00	56,46	27,03	0 - 174 (87)
<i>Κλίμακα Ναρκισσισμού</i>					
Ναρκισσισμός (Narcissism)	,00	17,00	5,19	3,67	0 - 21 (10,5)

Συσχετίσεις (Spearman's rho) & Mann Whitney

Οι ποσοτικές μεταβλητές δεν ακολουθούν κανονική κατανομή και ο πιο κατάλληλος τρόπος ελέγχου συσχέτισης μεταξύ τους είναι ο συντελεστής συσχέτισης Spearman. Η H_0 είναι ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των

μεταβλητών. Παρακάτω ελέγχθηκαν όλοι οι πιθανοί συνδυασμοί μεταξύ των μεταβλητών.

Για την διερεύνηση της σχέσης της επιθετικότητας, του ναρκισσισμού και της ψυχοπάθειας (Χωρίς αναστολές, κακία, Τολμηρότητα) των ερωτώμενων (από την βιβλιογραφία αναμένεται να βρεθεί ότι η επιθετικότητα, ο ναρκισσισμός και η ψυχοπάθεια συσχετίζονται θετικά μεταξύ τους,) παρατηρείται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της έλλειψης αναστολών με την κακία ($r = .667, p < .01$), την τολμηρότητα ($r = .265, p < .01$), την συνολική κλίμακα ψυχοπάθειας ($r = .823, p < .01$), τον ναρκισσισμό ($r = .374, p < .01$), την σωματική επιθετικότητα ($r = .524, p < .01$), την λεκτική επιθετικότητα ($r = .330, p < .01$), και την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .534, p < .01$). Ακόμα, παρατηρείται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της κακίας με την τολμηρότητα ($r = .239, p < .01$), την συνολική κλίμακα ψυχοπάθειας ($r = .834, p < .01$), τον ναρκισσισμό ($r = .476, p < .01$), την σωματική επιθετικότητα ($r = .531, p < .01$), την λεκτική επιθετικότητα ($r = .387, p < .01$) και την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .541, p < .01$). Επιπλέον, παρατηρείται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της τολμηρότητας με την συνολική κλίμακα ψυχοπάθειας ($r = .617, p < .01$), τον ναρκισσισμό ($r = .356, p < .01$), την σωματική επιθετικότητα ($r = .259, p < .01$), την λεκτική επιθετικότητα ($r = .242, p < .01$) και την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .241, p < .01$). Επιπρόσθετα, παρατηρείται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της συνολικής κλίμακας ψυχοπάθειας με τον ναρκισσισμό ($r = .532, p < .01$), την σωματική επιθετικότητα ($r = .569, p < .01$), την λεκτική επιθετικότητα ($r = .406, p < .01$) και την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .566, p < .01$). Παρατηρείται ακόμα στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ του ναρκισσισμού με την

σωματική επιθετικότητα ($r = .318, p < .01$), την λεκτική επιθετικότητα ($r = .500, p < .01$) και την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .584, p < .01$). Επίσης, προκύπτει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της σωματικής επιθετικότητας με την λεκτική επιθετικότητα ($r = .279, p < .01$) και την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .634, p < .01$). Ακόμα, προκύπτει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της λεκτικής επιθετικότητας με την συνολική κλίμακα επιθετικότητας ($r = .711, p < .01$). Τα παραπάνω μας δείχνουν ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ ψυχοπαθολογίας, ναρκισσισμού και επιθετικότητας.

Πίνακας 3

Συσχετίσεις

	1	2	3	4	5	6	7
1.Χωρίς αναστολές	1						
2. Κακία	.667**	1					
3.Τολμηρότητα	.265**	.239**	1				
4.Τριαρχικό Ψυχοπάθειας	.823**	.834**	.617**	1			
5.Ναρκισσισμός	.374**	.476**	.356**	.532**	1		
6. Σωματική επιθετικότητα	.524**	.531**	.259**	.569**	.318**	1	
7.Λεκτική επιθετικότητα	.330**	.387**	.242**	.406**	.500**	.279**	1
8.Κλίμακα Επιθετικότητας	.534**	.541**	.241**	.566**	.584**	.634**	.711**

** $p < .01$

Για την κατηγορική Μεταβλητή που είναι το φύλο χρησιμοποιήθηκε το Mann Whitney test για τον έλεγχο της H_0 υπόθεσης για την ισότητα των μέσων όρων μεταξύ ανδρών και γυναικών για τέσσερα διαφορετικά επίπεδα.

Σύμφωνα με τον πίνακα 4 οι άνδρες έναντι των γυναικών εμφανίζουν υψηλότερο επίπεδο ναρκισσισμού ($M_{\Gamma} = 4.34, TA_{\Gamma} = 3.10$ vs $M_A = 8.09, TA_A = 3.98, p = .000$), σωματικής επιθετικότητας ($M_{\Gamma} = 8.89, TA_{\Gamma} = 9.30$ vs $M_A = 13.78, TA_A = 11.38, p = .000$), λεκτικής επιθετικότητας ($M_{\Gamma} = 13.14, TA_{\Gamma} = 4.87$ vs $M_A =$

15.51, $TA_A = 6.24$, $p = .009$) και επιθετικότητας γενικά ($M_\Gamma = 53.42$, $TA_\Gamma = 25.70$ vs $M_A = 66.82$, $TA_A = 29.05$, $p = .000$).

Πίνακας 4

Διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς τον ναρκισσισμό και την επιθετικότητα

	Φύλο							
	Γυναίκα			Άνδρας				
	M	Δ	TA	M	Δ	TA	U	p
Ναρκισσισμός (Narcissism)	4,34	4,00	3,10	8,09	7,00	3,98	3492,00	,000
							0	
Σωματική	8,89	6,00	9,30	13,7	11,0	11,3	5151,50	,000
επιθετικότητα(Physical				8	0	8	0	
Aggression)								
Λεκτική επιθετικότητα	13,1	13,0	4,87	15,5	15,0	6,24	6250,50	,009
(Verbal Aggression)	4	0		1	0		0	
Κλίμακα Επιθετικότητας	53,4	48,0	25,7	66,8	62,0	29,0	5635,50	,000
(Aggression scale)	2	0	0	2	0	5	0	

Σημείωση: M = μέση τιμή, Δ = διάμεσος, TA = τυπική απόκλιση

Ιεραρχικές Παλινδρομήσεις

Για να διερευνηθεί (υπόθεση 2) αν το φύλο, η τολμηρότητα, η κακία, η έλλειψη αναστολών και ο ναρκισσισμός είναι θετικοί προβλεπτικοί παράγοντες για

την συνολική επιθετικότητα εφαρμόστηκε το ιεραρχικό μοντέλο 4 επιπέδων, το οποίο παρουσιάζεται στον πίνακα 5. Στο πρώτο επίπεδο εντάχθηκε το φύλο. Στο δεύτερο επίπεδο προστέθηκαν οι ανεξάρτητες μεταβλητές της τολμηρότητας (Boldness), κακία (Meanness) έλλειψη αναστολών (Disinhibition), και στο τρίτο επίπεδο προστέθηκε ο ναρκισσισμός. Όλες οι μεταβλητές εντάχθηκαν με τη μέθοδο enter stepwise. Πριν να γίνει η ανάλυση, έγιναν όλοι οι απαραίτητοι στατιστικοί ελέγχοι και πληρούνται οι προϋποθέσεις. Το τελικό μοντέλο ήταν στατιστικά σημαντικό, $F(4, 295) = 97,306$, $p = .000$. Το αποτέλεσμα της ανάλυσης έδειξε ότι το φύλο ($b = -7,094$, $p = ,011$) προβλέπει την συνολική επιθετικότητα. Επιπλέον, η κακία ($b = 1,385$, $p = ,000$) και η έλλειψη αναστολών ($b = 1,163$, $p = ,000$) είναι σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες για την συνολική επιθετικότητα. Λαμβάνοντας υπόψη και τους συντελεστές Beta παρατηρείται η μεταβλητή της κακίας (.276) να έχει την μεγαλύτερη επίδραση στην επιθετικότητα, ακολουθεί η έλλειψη αναστολών (.247) και έπεται το φύλο (-0,110). Η τόλμη και ο ναρκισσισμός δεν υπάρχουν στο μοντέλο, αφού δεν ήταν στατιστικά σημαντικοί και αποκλείστηκαν με τη μέθοδο stepwise.

Πίνακας 5

Ιεραρχικό γραμμικό μοντέλο πρόβλεψης της κλίμακας επιθετικότητας

step		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		R ²	R ² change	F	p
		B	Std. Error	β	p				
1	(Constant)	53,422	1,739			,000	,043	13,462	,000
	Φύλο	13,401	3,653	,208	,000				
2	(Constant)	,204	4,136			,961	,411	,368	103,814,000
	Φύλο	-,219	3,039	-,003	,942				

	Κακία (Meanness)	3,221	,236	,643	,000		
3	(Constant)	-5,242	4,282		,222	,542	,130 116,562,000
	Φύλο	1,292	2,995	,020	,666		
	Κακία (Meanness)	2,255	,340	,450	,000		
	Χωρίς αναστολές (Disinhibition)	1,182	,306	,251	,000		
4	(Constant)	-4,531	3,763		,230	,569	,027 97,306 ,000
	Φύλο	-7,094	2,779	-,110	,011		
	Κακία (Meanness)	1,385	,313	,276	,000		
	Χωρίς αναστολές (Disinhibition)	1,163	,269	,247	,000		
	Ναρκισσισμός (Narcissism)	3,231	,344	,439	,000		

Για να διερευνηθεί (υπόθεση 3) αν το φύλο, η τολμηρότητα, η κακία, η έλλειψη αναστολών και ο ναρκισσισμός προβλέπουν θετικά τη σωματική επιθετικότητα, εφαρμόστηκε το ιεραρχικό μοντέλο 4 επιπέδων με εξαρτημένη μεταβλητή την σωματική επιθετικότητα, το οποίο παρουσιάζεται στον πίνακα 6. Στο πρώτο επίπεδο εντάχθηκε το φύλο. Στο δεύτερο επίπεδο προστέθηκαν οι ανεξάρτητες μεταβλητές της τολμηρότητας (Boldness), κακία (Meanness) έλλειψη αναστολών (Disinhibition), και στο τρίτο επίπεδο προστέθηκε ο ναρκισσισμός. Όλες οι μεταβλητές εντάχθηκαν με τη μέθοδο enter stepwise. Πριν να γίνει η ανάλυση, έγιναν όλοι οι απαραίτητοι στατιστικοί έλεγχοι και πληρούνται οι προϋποθέσεις. Παρατηρείται, ότι το φύλο ($b = -1,652$, $p = ,153$) δεν είναι στατιστικά σημαντική. Επίσης, είναι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές η κακία ($b = ,715$, $p = ,000$), χωρίς αναστολές ($b = ,337$, $p = ,003$), ο ναρκισσισμός ($b = ,515$, $p = ,000$) και η

τολμηρότητα ($b = ,239$, $p = ,021$). Λαμβάνοντας υπόψη και τους συντελεστές Beta παρατηρείται η μεταβλητή της κακίας ($,385$) να έχει την μεγαλύτερη επίδραση στην σωματική επιθετικότητα, ακαλουθεί η χωρίς αναστολές ($0,193$), ο ναρκισσισμός ($0,189$) και έπεται η τολμηρότητα ($0,119$).

Πίνακας 6

Ιεραρχικό γραμμικό μοντέλο πρόβλεψης της σωματικής επιθετικότητας

step		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		R ²	R ² change	F	p
		B	Std. Error	β	p				
1	(Constant)	8,888	,644		,000	,042	,042	13,093	,000
	Φύλο	4,891	1,352	,205	,000				
2	(Constant)	-	1,534		,000	,408	,366	102,500	,000
		10,745							
	Φύλο	-,133	1,127	-,006	,906				
	Κακία	1,188	,088	,641	,000				
	(Meanness)								
3	(Constant)	-	2,892		,000	,442	,034	78,213	,000
		20,447							
	Φύλο	-1,146	1,130	-,048	,312				
	Κακία	1,095	,089	,591	,000				
	(Meanness)								
	Τολμηρότητα	,392	,100	,187	,000				
	(Boldness)								
4	(Constant)	-	2,859		,000	,465	,022	63,995	,000
		20,554							
	Φύλο	-,597	1,135	-,025	,600				
	Κακία	,848	,125	,457	,000				
	(Meanness)								
	Τολμηρότητα	,337	,101	,161	,001				
	(Boldness)								
	Χωρίς	,318	,114	,183	,006				
	αναστολές								
	(Disinhibition)								
5	(Constant)	-	2,890		,000	,474	,010	53,038	,000
		18,104							
	Φύλο	-1,652	1,153	-,069	,153				

Κακία (Meanness)	,715	,128	,385	,000
Τολμηρότητα (Boldness)	,239	,103	,114	,021
Χωρίς αναστολές (Disinhibition)	,337	,112	,193	,003
Ναρκισσισμός (Narcissism)	,515	,146	,189	,000

a. Dependent Variable: Σωματική επιθετικότητα (Physical Aggression)

Για να διερευνηθεί (υπόθεση 4) αν το φύλο, η τολμηρότητα, η κακία, η έλλειψη αναστολών και ο ναρκισσισμός προβλέπουν θετικά τη λεκτική επιθετικότητα, εφαρμόστηκε το ιεραρχικό γραμμικό μοντέλων 4 επιπέδων, που παρουσιάζεται στον πίνακα 7. Στο πρώτο επίπεδο εντάχθηκε το φύλο. Στο δεύτερο επίπεδο προστέθηκαν οι ανεξάρτητες μεταβλητές της τολμηρότητας (Boldness), κακία (Meanness) έλλειψη αναστολών (Disinhibition), και στο τρίτο επίπεδο προστέθηκε ο ναρκισσισμός. Όλες οι μεταβλητές εντάχθηκαν με τη μέθοδο enter stepwise. Πριν να γίνει η ανάλυση, έγιναν όλοι οι απαραίτητοι στατιστικοί έλεγχοι και πληρούνται οι προϋποθέσεις. Το τελικό μοντέλο ήταν στατιστικά σημαντικό, $F(4, 295) = 40,943$, $p = .000$. Παρατηρείται, ότι το φύλο ($b = -1,326$, $p = ,047$) δ είναι στατιστικά σημαντική. Επίσης, είναι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές η κακία ($b = ,231$, $p = ,000$) και ο ναρκισσισμός ($b = ,641$, $p = ,000$). Λαμβάνοντας υπόψη και τους συντελεστές Beta παρατηρείται ο ναρκισσισμός ($,445$) να έχει την μεγαλύτερη επίδραση στην λεκτική επιθετικότητα, ακολουθεί η κακία ($0,235$) και έπεται το φύλο ($-0,105$).

Πίνακας 7*Ιεραρχικό γραμμικό μοντέλο πρόβλεψης της λεκτικής επιθετικότητας*

		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		R ²	R ² change	F	p
step		B	Std. Error	β	ρ				
1	(Constant)	13,142	,342		,000	,035	,035	10,909	,001
2	Φύλο	2,372	,718	,188	,001	,205	,169	38,188	,000
	(Constant)	6,076	,942		,000				
3	Φύλο	,564	,692	,045	,416	,234	,029	30,109	,000
	Κακία (Meanness)	,428	,054	,436	,000				
	(Constant)	,938	1,787		,600				
	Φύλο	,028	,699	,002	,968				
4	Κακία (Meanness)	,378	,055	,385	,000	,357	,123	40,943	,000
	Τολμηρότητα (Boldness)	,208	,062	,187	,001				
	(Constant)	3,994	1,690		,019				
	Φύλο	-1,326	,666	-,105	,047				
	Κακία (Meanness)	,231	,054	,235	,000				
	Τολμηρότητα (Boldness)	,089	,059	,080	,131				
	Ναρκισσισμός (Narcissism)	,641	,085	,445	,000				

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσης έρευνας ήταν να διερευνήσει αν ο ναρκισσισμός και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας προβλέπουν επιθετική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή. Για τον λόγο αυτό διεξήχθη πρωτογενής ποσοτική έρευνα σε 300 άτομα ηλικίας 19 με 35, από διάφορες περιοχές της Κύπρου. Μέσα από την ανάλυση, σύμφωνα με το δείγμα φαίνεται ότι οι περισσότεροι εμφανίζουν χαμηλό επίπεδο ψυχοπάθειας, έλλειψης αναστολών και κακίας ενώ η τολμηρότητα κυμάνθηκε σε μέτρια επίπεδα. Αυτό συμφωνεί με την έρευνα των Ang et al. (2018) που υποστήριξαν ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες κινδύνου και ατομικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας όπως για παράδειγμα, ο ναρκισσισμός και η ψυχοπάθεια, τα οποία είναι πιθανόν να οδηγήσουν στην επιθετικότητα, τόσο στην εφηβική, όσο και στην ενήλικη ζωή.

Βρέθηκε χαμηλό επίπεδο ψυχοπάθειας, που είναι εύλογο ότι σε χαμηλό επίπεδο θα κυμανθεί και η έλλειψη αναστολών καθώς όπως υποστήριξαν οι Cookie & Mishe (2001) τα άτομα με ψυχοπάθεια χαρακτηρίζονται από έλλειψη ενσυναίσθησης, από έλλειψη κατανόησης των συναισθημάτων των άλλων, από έλλειψη ενοχής και έχουν φτωχά συναισθήματα. Επομένως υπάρχει συμφωνία μεταξύ του ευρήματος και των ερευνητών. Ακόμη, συμφωνία με το εύρημα υπάρχει και από τον Frick (2004) ο οποίος ανέδειξε τις 3 βασικές διαστάσεις των χαρακτηριστικών της ψυχοπάθειας, οι οποίες είναι η περιφρόνηση, η αδιαφορία και η απάθεια.

Η πλειοψηφία του δείγματος, όπως αποδείχτηκε παρουσίασε χαμηλό επίπεδο γενικής επιθετικότητας, θυμό, σωματικής, λεκτικής επιθετικότητας και εχθρότητα. Το εύρημα αυτό ήταν αναμενόμενο και σύμφωνο με τον (Hare, 2003) αν ληφθεί

υπόψη ότι η ψυχοπάθεια αντιπροσωπεύει μια διαταραχή που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι συχνά περιλαμβάνει επιθετικότητα που είναι προμελετημένη, χωρίς συναισθήματα και οργανική φύση. Οι ψυχοπαθείς φαίνεται να εμπλέκονται σε επιθετικές πράξεις με σκοπό να ωφεληθούν. Η ψυχοπάθεια είναι μια διαταραχή που περιλαμβάνει έντονη έλλειψη ενοχής, τύψεων και ενσυναίσθησης. Συμφωνία υπάρχει στην έρευνα του (Patrick, 1994) σύμφωνα με τον οποίο οι ψυχοπαθείς είναι αδιαπέραστοι από την ταλαιπωρία των άλλων. Επίσης, στερούνται φόβου για αρνητικές συνέπειες επικίνδυνης ή εγκληματικής συμπεριφοράς και επιδεικνύουν αναισθησία στην τιμωρία. Αφού στην παρούσα έρευνα οι ερωτώμενοι είχαν χαμηλό βαθμό ψυχοπάθειας δεν θα εκδήλωναν και επιθετική συμπεριφορά.

Επιπρόσθετα, η πλειοψηφία του δείγματος εμφάνισε χαμηλό επίπεδο ναρκισσισμού. Εξίσου αναμενόμενο εύρημα καθώς μέχρι στιγμής δεν διαπιστώθηκε ούτε ψυχοπάθεια, ούτε επιθετική συμπεριφορά. Το εύρημα συμφωνεί με τις μελέτες των (Reidy et al., 2010, Okada, 2010, Harrison, 2010). Επειδή οι ναρκισσιστές έχουν ασταθή αυτοεκτίμηση, είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι σε προσωπικές περιπέτειες, όπως προσβολές και κριτική. Δηλαδή, ο ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από ευπάθεια στις απειλές για την αυτο-έννοια, και έτσι, όταν συμβαίνουν καταστάσεις που απειλούν το εγώ, τα ναρκισσιστικά άτομα τείνουν να συμπεριφέρονται επιθετικά. Μάλιστα σύμφωνα με αρκετές μελέτες όπως των (Jones & Paulhus, 2010, Harrison, 2010) αποδεικνύεται ότι ο ναρκισσισμός προβλέπει επιθετική συμπεριφορά σε καταστάσεις που συνεπάγονται πρόκληση.

Όλα τα παραπάνω ευρήματα υποδηλώνουν ότι οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα δεν εμφανίζουν ψυχοπαθητικά και ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά, οπότε δεν εμπίπτουν σε αυτήν την κλινική αξιολόγηση. Παράλληλα δεν εμφανίζουν

χαρακτηριστικά επιθετικής συμπεριφοράς. Ως εκ τούτου αναφορικά με τις δύο πρώτες ερευνητικές υποθέσεις διαπιστώθηκε ότι οι ερωτώμενοι διακρίνονται από χαμηλά επίπεδα ψυχοπαθολογικής κατάστασης, επιθετικότητας και ναρκισσισμού και επίσης δεν υπάρχει καμία σχέση επιθετικότητας, ναρκισσισμού και ψυχοπαθολογίας στους υπό μελέτη ερωτώμενους.

Στην παρούσα έρευνα βρέθηκε επίσης ότι ο ναρκισσισμός, η κακία και η έλλειψη αναστολών επιδρούν θετικά στη σωματική επιθετικότητα. Σύμφωνα με το εύρημα αυτό συμφωνούν και οι Fitriyah & Purwoko (2018) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η σωματική επιθετικότητα εκδηλώνεται μέσω της σωματικής επαφής, με σκοπό να προκαλέσει πόνο ή τραυματισμό. Ακόμα, ο ναρκισσισμός, η κακία και η έλλειψη αναστολών είχαν θετική επίδραση στην επιθετικότητα γενικά. Το παραπάνω εύρημα συμφωνεί με τους Ang & Yusof (2005) και Barry et al. (2007) βάσει των οποίων ο ναρκισσισμός έχει συσχετιστεί με την επιθετικότητα και συγκεκριμένα με την αντιδραστική επιθετικότητα (Bukowski, Schwartzman, Santo, Bagwell, & Adams, 2009). Η έρευνα σύμφωνα με τους (Baumeister et al., 1996; Bushman & Baumeister, 1998; Spector, 2011) προτείνει ότι οι ναρκισσιστές ερμηνεύουν περισσότερη εχθρότητα σε κοινωνικές καταστάσεις και, ως εκ τούτου, αντιδρούν επιθετικά στην αποτροπή των απειλών του εγώ.

Επιπλέον, ο ναρκισσισμός και η κακία είχαν θετική επίδραση στην λεκτική επιθετικότητα. Σύμφωνα με έρευνες των (Card et al., 2008 ; Busman et al., 2009 ; Crick & Waxler, 2003) ο ναρκισσισμός συσχετίζεται τόσο με την σωματική όσο και την λεκτική επιθετικότητα. Στις έρευνες των Okada, (2010) και Ruiz et al., (2001) που έγιναν σε φοιτητές φάνηκε ότι ο ναρκισσισμός προέβλεπε τόσο την λεκτική όσο και την σωματική επιθετικότητα .

Επιπρόσθετα οι γυναίκες έναντι των ανδρών εμφάνισαν χαμηλότερα επίπεδα επιθετικότητας και ναρκισσισμού. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εφήβους που είχαν ναρκισσιστικά στοιχεία έδειξε ότι τα αγόρια έχουν υψηλότερα ποσοστά συσχέτισης στην σωματική επιθετικότητα από ότι τα κορίτσια (Trapnell and Cambell, 1999). Αντιθέτως, η έρευνα των Fitriyah και Purwoko, (2018) ανέδειξε χαμηλή συσχέτιση του ναρκισσισμού με την επιθετικότητα.

Φάνηκε ότι οι άνδρες έναντι των γυναικών εμφανίζουν υψηλότερο επίπεδο ναρκισσισμού, σωματικής επιθετικότητας, λεκτικής επιθετικότητας, εχθρότητας και επιθετικότητας γενικά. Το παρόν εύρημα έρχεται σε αντίθεση με τη μελέτη των Von Collani και Werner (2005), οι οποίοι διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες έχουν ισχυρότερη θετική σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας από τους άνδρες. Οι Canning, Andrew, Murphy, Walker και Snowden (2017) συμφώνησαν με το εύρημα της μελέτης. Επίσης η έρευνα τους ανέδειξε πως η χαμηλή αυτοεκτίμηση είναι ισχυρότερος προγνωστικός παράγοντας επιθετικότητας για τις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες σε ένα δείγμα ευάλωτων νέων ενηλίκων. Σε αντίθεση έρχεται και με τη μελέτη των Twenge και Campbell (2003), Donnellan et al. (2005), και οι Barnett και Powell (2016), οι οποίοι δεν κατάφεραν να βρουν καμία επίδραση του φύλου στη σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας. Υπάρχει συμφωνία με τη μελέτη του Webster (2006) ο οποίος διαπίστωσε ότι η σχέση μεταξύ του ναρκισσισμού και της επιθετικότητας των χαρακτηριστικών ήταν μεγαλύτερη για τους άνδρες. Επίσης οι Terrell, Hill και Nagoshi (2008) διαπίστωσαν ότι ο ναρκισσισμός σχετίζεται με ένα μέτρο εργαστηριακής επιθετικότητας για άνδρες αλλά όχι για γυναίκες. Αναφορικά με την τρίτη ερευνητική υπόθεση της παρούσης

μελέτης το φύλο σχετίζεται με την ψυχοπάθεια, τον ναρκισσισμό και την επιθετικότητα των ερωτώμενων.

Επιπλέον, από την ανάλυση συσχέτισης βρέθηκε η επιθετικότητα, ο ναρκισσισμός και η ψυχοπάθεια να συσχετίζονται θετικά μεταξύ τους . Αυτό σημαίνει ότι αν ένα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά αυξηθεί τότε αυξάνονται και τα άλλα χαρακτηριστικά. Δηλαδή, αν για παράδειγμα αυξηθεί το επίπεδο της ψυχοπάθειας ενός ατόμου τότε αυξάνεται το επίπεδο ναρκισσισμού αλλά και ψυχοπάθειας στο άτομο αυτό. Το παραπάνω εύρημα έρχεται σε συμφωνία με τον Okada (2010), ο οποίος συνέδεσε τον ναρκισσισμό με την ακραία συναισθηματική αστάθεια και τις έντονες αντιδράσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τον θυμό και την οργή.

Αρκετές μελέτες (Jones & Paulhus, 2010, Harrison, 2010) αποκάλυψαν ότι ο ναρκισσισμός προβλέπει επιθετική συμπεριφορά σε καταστάσεις που συνεπάγονται πρόκληση. Σε ένα πείραμα, οι Reidy και συν. (2010) έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες με υψηλό επίπεδο ναρκισσισμού έκαναν έντονες εκρήξεις θυμού και συμπέραναν θετική σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικής συμπεριφοράς. Αρκετές επίσης, μελέτες (Jones & Paulhus, 2010, Harrison, 2010) αποκάλυψαν ότι ο ναρκισσισμός προβλέπει επιθετική συμπεριφορά σε καταστάσεις που συνεπάγονται πρόκληση. Σε ένα πείραμα, οι Reidy και συν. (2010) έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες με υψηλό επίπεδο ναρκισσισμού έκαναν έντονες εκρήξεις θυμού και συμπέραναν θετική σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικής συμπεριφοράς. Μια δεύτερη μελέτη τους (Böhnke et al. 2010) επιβεβαίωσε αυτό το εύρημα.

Από την ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης για το σύνολο του δείγματος και την κλίμακα επιθετικότητας βρέθηκε η μεταβλητή της κακίας με την μεγαλύτερη

θετική επίδραση με την έλλειψη αναστολών να ακολουθεί. Αυτό σημαίνει ότι όταν το επίπεδο της κακίας ή της έλλειψης αναστολών αυξάνει τότε αυξάνει και η επιθετικότητα του ατόμου. Το παραπάνω συμφωνεί με τους Caprara και συν. (2010) οι οποίοι τόνισαν τη σημασία της αυτορρύθμισης στην κατανόηση της επιθετικής συμπεριφοράς. Η έρευνά τους δείχνει ότι η έλλειψη αυτορρυθμιστικής αποτελεσματικότητας σχετίζεται με αυξημένη βία.

Ο ναρκισσισμός και η τολμηρότητα δεν βρέθηκε να επιδρούν στην επιθετικότητα. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η εχθρική μεροληψία απόδοσης που έχει άμεση σχέση με την ψυχοπαθολογία και τον ναρκισσισμό του ατόμου και για τον λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη η αναφορά τους. Η EMA συνδέεται με την επιθετικότητα ως απάντηση σε μια απειλή (αντιδραστική επιθετικότητα, Bailey & Ostrov, 2008; Godleski & Ostrov, 2010; Lobbestael, Cima, & Arntz, 2013; Matthews & Norris, 2006). Η μελέτη αυτών των χαρακτηριστικών μπορεί να είναι το κλειδί για την κατανόηση, τη θεραπεία και την πρόληψη της επιθετικής συμπεριφοράς, όπως υποστήριξε και ο (Wilkowski Robinson, 2008). Μια εξήγηση της EMA που προσφέρεται από την κοινωνική επεξεργασία πληροφοριών (SIP; Crick & Dodge, 1994) θεωρεί ότι τα κοινωνικά στοιχεία ερμηνεύονται με όρους προσωπικής προκατάληψης και πεποιθήσεων (Dodge, 1980; Taylor, Fiske, Etcoff, & Ruderman, 1978) και επιρροή απόδοσης και συμπεριφορά (Taylor & Fiske, 1975).

Η έλλειψη αναστολών και ο ναρκισσισμός δεν είχαν καμία επίδραση σε αυτή την περίπτωση. Ωστόσο, η EMA συνυπάρχει με ορισμένες διαταραχές που είναι γνωστές για τις σχέσεις τους με την επιθετικότητα (Walters, 2009), συμπεριλαμβανομένου του ναρκισσισμού και της ψυχοπάθειας (Baumeister, Smart, & Boden, 1996; Serin, 1991).

Στην περίπτωση του θυμού για το σύνολο του δείγματος βρέθηκε η κακία να έχει την μεγαλύτερη θετική επίδραση με την έλλειψη αναστολών να ακολουθεί. Σύμφωνα με τους Buss & Perry (1992) η επιθετική συμπεριφορά διακρίνεται από τα υψηλά επίπεδα χαρακτηριστικών επιθετικότητας. Το τελευταίο προσδιορίζει άτομα που είναι επιρρεπή σε εχθρικές πράξεις και στο θυμό, καθώς και στην ετοιμότητα να συμμετάσχουν σε σωματική και λεκτική επίθεση. Ο ναρκισσισμός και η τολμηρότητα δεν είχαν καμία επίδραση στον θυμό. Όμως, στην περίπτωση των ατόμων με υψηλό επίπεδο επιθετικότητας βρέθηκε μόνο η έλλειψη αναστολών να έχει θετική επίδραση στον θυμό. Εξάλλου η σωματική επιθετικότητα εκδηλώνεται μέσω της σωματικής επαφής, με σκοπό να προκαλέσει πόνο ή τραυματισμό όπως συμφωνούν και οι (Fitriyah & Purwoko, 2018). Ο θυμός είναι η συναισθηματική απάντηση που οδηγεί στην επιθετική συμπεριφορά. Η εχθρότητα περιλαμβάνει την αρνητική αξιολόγηση προς τους άλλους.

Για την περίπτωση της σωματικής επιθετικότητας και για το σύνολο του δείγματος βρέθηκε η κακία να έχει την μεγαλύτερη θετική επίδραση με την τολμηρότητα να ακολουθεί. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση το στερεότυπο ενός επιθετικού ατόμου, είναι ένα άτομο που είναι τολμηρό, κατηγορηματικό, έχει αυτοπεποίθηση και ίσως έχει και ναρκισσιστικά στοιχεία. Ωστόσο στην παρούσα έρευνα, ο ναρκισσισμός και η έλλειψη αναστολών δεν είχαν καμία επίδραση. Όμως, στην περίπτωση των ατόμων με υψηλό επίπεδο επιθετικότητας βρέθηκε η τολμηρότητα να έχει την μεγαλύτερη θετική επίδραση με την κακία να ακολουθεί. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εφήβους που είχαν ναρκισσιστικά στοιχεία έδειξε ότι τα αγόρια έχουν υψηλότερα ποσοστά συσχέτισης στην σωματική επιθετικότητα από ότι τα κορίτσια (Trapnell and Cambell, 1999).

Αντίθετη άποψη όμως σημειώθηκε από την έρευνα των Fitriyah και Purwoko, (2018) ανέδειξε χαμηλή συσχέτιση του ναρκισσισμού με την επιθετικότητα.

Όσον αφορά την λεκτική επιθετικότητα και για το σύνολο του δείγματος βρέθηκε η μεταβλητή της κακίας να έχει την μεγαλύτερη θετική επίδραση στην λεκτική επίθεση έναντι της τολμηρότητας. Όμως, στην περίπτωση των ατόμων με υψηλό επίπεδο επιθετικότητας βρέθηκε μόνο η τολμηρότητα να έχει θετική επίδραση στην λεκτική επιθετικότητα). Η Salmivalli, (2001) πρότεινε ότι τα άτομα που χαρακτηρίζονται από ναρκισσιστικά στοιχεία χρησιμοποιούν την επιθετική συμπεριφορά για να ενισχύσουν την μεγαλοπρεπή εικόνα του εαυτού. Αναδείχθηκε ότι ο ναρκισσισμός συσχετίζεται τόσο με την σωματική όσο και την λεκτική επιθετικότητα σύμφωνα και με τους (Card et al., 2008 ; Busman et al., 2009 ; Crick & Waxler, 2003). Επιπρόσθετα, όπως υποστήγριζαν οι Okada, (2010) και Ruiz et al., (2001) σε έρευνες που έγιναν σε φοιτητές φάνηκε ότι ο ναρκισσισμός προέβλεπε τόσο την λεκτική όσο και την σωματική επιθετικότητα .

Τέλος, για την εχθρότητα και για το σύνολο του δείγματος βρέθηκε η μεταβλητή της κακίας να έχει την μεγαλύτερη θετική επίδραση στην εχθρότητα και ακολουθούσε η έλλειψη αναστολών. Η κακία θα μπορούσε να συνδεθεί, βάσει της μελέτης που έγινε στα πλαίσια της παρούσης εργασίας με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Υπάρχει μια κοινή πεποίθηση ότι η κακή αυτοεκτίμηση (μια αρνητική αξιολόγηση του εαυτού του) συνδέεται με μια μεγάλη ποικιλία ψυχολογικών προβλημάτων, συμπεριλαμβανομένων αντικοινωνικών πράξεων και βίας σε άλλους (Brown, 1998).

Όμως, στην περίπτωση των ατόμων με υψηλό επίπεδο επιθετικότητας βρέθηκε μόνο η τολμηρότητα να έχει θετική επίδραση στην εχθρότητα. Σύμφωνα με τους Dodge και συν. (1997) στόχος της αντιδραστικής επιθετικότητας είναι να

αποκαταστήσει μια απειλητική ή θυμωμένη πράξη από άλλο άτομο. Επίσης οι Swogger et al., (2010) υποστηρίζουν ότι ενώ συγκεκριμένες μεταβλητές προσωπικότητας προβλέπουν μεγαλύτερη επιθετική συμπεριφορά σε ουδέτερες καταστάσεις, άλλες αλληλεπιδρούν με το επίπεδο πρόκλησης στην επιθετική συμπεριφορά.

Περιορισμοί Έρευνας

Το δείγμα της παρούσας μελέτης δεν μπορεί να αντιπροσωπεύσει ολόκληρο τον πληθυσμό επομένως, θα μπορούσε μελλοντικά να γίνει σε μεγαλύτερο. Ένας ακόμα περιορισμός είναι οι πολυπολιτισμικοί παράγοντες. Για παράδειγμα μέσα στην ηλικιακή ομάδα των 19 με 35 είναι άτομα που έχουν γεννηθεί γύρω στο 1980 τα οποία έχουν βιώσει πόλεμο, επομένως έχουν διαφορετικές αντιλήψεις από τα άτομα που γεννήθηκαν πιο πρόσφατα. Ακόμη, το χαμηλό ή υψηλό επίπεδο δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ποσοστό. Επιπρόσθετα, σε μελλοντική έρευνα θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί και η επίδραση όχι μόνο επιπλέον δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος (π.χ οικογενειακή κατάσταση, μόρφωση, κ.α) αλλά τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας των ατόμων (π.χ, BIG five inventory, το οποίο μελετάει 5 διαφορετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας: extraversion, agreeableness, conscientiousness, neuroticism, and openness).

Αυτή η έρευνα με βάση τα αποτελέσματα της θα μπορούσε να βοηθήσει τους συμβουλευτικούς ψυχολόγους στο να εφαρμόζουν τις γνώσεις τους με μεγαλύτερη ακρίβεια και σαφήνεια. Τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμα στους συμβουλευτικούς ψυχολόγους αφού με βάση τα ερευνητικά αποτελέσματα της παρούσας διατριβής, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν παρεμβάσεις τόσο για τα θύματα όσο και για τους θύτες.

Εφαρμογή στη Συμβουλευτική Ψυχολογία

Οι ναρκισσιστές μπορεί να χαρακτηρίζονται από έλλειψη ενσυναίσθησης, είναι εγωιστές, καυχητές, αλαζόνες και είναι υπερευαίσθητοι στην κριτική. Αισθάνονται ότι μπορεί να εκμεταλλεύονται και να κακομεταχειρίζεται τους άλλους ανθρώπους για να επιτύχουν τους δικούς του στόχους. Επομένως, οι ναρκισσιστές αντικειμενοποιούν τους ανθρώπους και τους αντιμετωπίζουν ως αναλώσιμα αγαθά που πρέπει να απορρίπτονται μετά τη χρήση (Fitriyah & Purwoko, 2018). Επιπρόσθετα, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που σχετίζονται με την ψυχοπάθεια περιλαμβάνουν την έλλειψη ενσυναίσθησης ή μετάνοιας και την αντικοινωνική και χειριστική συμπεριφορά. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι υπάρχει διάκριση μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και των ατόμων που έχουν ψυχοπάθεια και σχετίζονται με την εγκληματική βία (Fitriyah & Purwoko, 2018). Οι συμβουλευτικοί ψυχολόγοι τονίζουν ότι υπάρχουν πολλές λεπτότητες και διαβαθμίσεις των τύπων προσωπικότητας και οι συμπεριφορές που σχετίζονται με αυτές μπορούν να αλλάξουν από μέρα σε μέρα. Ένα μέλος της ομάδας με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά είναι επιρρεπές σε θυμό και στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς.

Τα σημάδια του φυσιολογικού θυμού εντοπίζονται εύκολα, για παράδειγμα αυξημένη φωνή, κοκκινισμένο πρόσωπο και εφίδρωση. (Card et al., 2008 ; Busman et al., 2009 ; Crick & Waxler, 2003). Ωστόσο μερικοί άνθρωποι προσπαθούν να καταστείλουν τον θυμό τους, ο οποίος μπορεί στη συνέχεια να εκδηλωθεί μέσα από συμπεριφορά αγνόησης προς τους άλλους ανθρώπους. Σε ένα άλλο επίπεδο αυτό μπορεί να περιλαμβάνει λεκτική επιθετικότητα ή απειλητική συμπεριφορά, η οποία

περιλαμβάνει κριτική, περιφρόνηση και κακόβουλες φήμες. Τα άτομα με ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά είναι τοξικά και μπορεί να είναι επιζήμια σε διάφορα περιβαλλοντικά πλαίσια, όπως είναι για παράδειγμα η εργασία τους. Κάποιος που έχει ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά παρουσιάζεται στους άλλους ως γοητευτικός και σαγηνευτικός. Επομένως, θα ήταν χρήσιμο οι συμβουλευτικοί ψυχολόγοι να δημιουργούν προγράμματα ψυχοεκπαίδευσης που θα αφορούν την εκπαίδευση των συγκεκριμένων ατόμων στην διεκδικητική συμπεριφορά, την διαχείριση συγκρούσεων καθώς και την εκπαίδευση σε δεξιότητες συναισθηματικής νοημοσύνης (Card et al., 2008 ; Busman et al., 2009 ; Crick & Waxler, 2003). Μ' αυτό τον τρόπο τα άτομα αυτά θα μάθουν να έχουν επίγνωση των συναισθημάτων, των σκέψεων και της συμπεριφοράς τους προς τα άλλα άτομα αλλά και στον ίδιο εαυτό τους, με αποτέλεσμα να είναι πιο λειτουργικά στην καθημερινότητα τους.

Η κακία είναι ένας τρόπος όπου τα άτομα επιδιώκουν να επιτύχουν τα δικά τους συμφέροντα σε βάρος των άλλων ανθρώπων, χωρίς να σκέφτονται ότι υπάρχουν πιο λειτουργικές εναλλακτικές λύσεις. Επομένως, η συγκεκριμένη συμπεριφορά μπορεί να φέρει σε κίνδυνο την ευημερία τους και να παρεμποδίζει τα συμφέροντα τους (Fitriyah & Purwoko, 2018).

Οι ναρκισσιστές πληρούν και τις δύο προϋποθέσεις μόνο εν μέρει. Το κακό τους είναι ωφελιμιστικό. Οι ναρκισσιστές χαρακτηρίζονται από κακία μόνο όταν τους εξασφαλίζεται το επιθυμητό αποτέλεσμα. Δρουν κακόβουλα όχι επειδή είναι στην φύση τους αλλά για να επιτύχουν τον στόχο τους. Ένα άτομο με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά είναι σε θέση να ξεχωρίζει το σωστό από το λάθος. Ωστόσο, μερικές

φορές επιλέγει συνειδητά τις ηθικά λάθος συμπεριφορές. Όταν για παράδειγμα κρίνει ότι μία συγκεκριμένη συμπεριφορά θα έχει θετικά αποτελέσματα στον εαυτό του δρα πονηρά και με κακόβουλες ενέργειες. Αντιθέτως, σε περιπτώσεις που κρίνουν ότι δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στις συνέπειες τότε δεν συμπεριφέρονται με κακία (Card et al., 2008 ; Busman et al., 2009).

Στην παρούσα μελέτη φαίνεται ότι η κακία διαδραματίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Αυτό αποτελεί ένα χρήσιμο εύρημα για τους συμβουλευτικούς ψυχολόγους, καθώς θα πρέπει να εργαστούν πολύ με τον πελάτη τους για να αναζητήσουν τις ρίζες της κακίας ώστε να τις αντιμετωπίσουν. Συγκεκριμένα, ο συμβουλευτικός ψυχολόγος χρησιμοποιώντας την γνωσιακή θεραπεία μπορεί να εργαστεί με τον πελάτη του για να διερευνήσει και να αναδομήσει τις σκέψεις του γύρω από τις κακόβουλες συμπεριφορές.

Οι συμβουλευτικοί ψυχολόγοι μπορούν να εντάξουν στο πρόγραμμα τους τρόπους, οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά να συγχωρούν τον εαυτό τους αλλά και τους άλλους. Είναι σημαντικό για αυτά τα άτομα να μάθουν να συγχωρούν τον εαυτό τους, για να αντιμετωπίζονται τυχόν συναισθήματα πόνου, οργής, θυμού, ματαίωσης και απογοήτευσης. Απόρροια αυτού θα είναι τα συναισθήματα ηρεμίας και η μη εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς τόσο λεκτικής, όσο και σωματικής απέναντι στα άλλα άτομα αλλά και στον εαυτό τους.

Η κακία δεν έχει μόνο ψυχοπαθολογικές ρίζες αλλά μπορεί να συσχετιστεί με την χαμηλή αυτοεκτίμηση και με το αίσθημα της μη ικανοποίησης για την ζωή. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα άτομα που αισθάνονται κακία θα ήταν καλό να

δουλέψουν μαζί με τον συμβουλευτικό ψυχολόγο κομμάτια που αφορούν την αυτοεκτίμηση τους. Ο συμβουλευτικός ψυχολόγος με διάφορες τεχνικές καλείται να βοηθήσει τα άτομα να αναγνωρίσουν τις αντιλήψεις που έχουν για τον εαυτό τους και από πού πηγάζουν. Στην συνέχεια να αναδομηθούν με άλλες σκέψεις πιο λειτουργικές για τους ίδιους για την καλυτέρευση της ζωής τους.

Εξίσου σημαντικό εύρημα για τους συμβουλευτικούς ψυχολόγους είναι η έλλειψη αναστολών η οποία σε συνδυασμό με την κακία αυξάνει την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Η έλλειψη αναστολών είναι η εστίαση του ατόμου σε όλα τα ερεθίσματα. Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω τα άτομα με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά τείνουν να δίνουν έμφαση και να παρερμηνεύουν τα σχόλια των άλλων ανθρώπων με αποτέλεσμα να φέρονται επιθετικά και με κακία. Επομένως, οι παρεμβάσεις των συμβουλευτικών ψυχολόγων μπορούν να εστιάζονται στην εκμάθηση τεχνικών οι οποίες, θα βοηθούν τα άτομα να διαχωρίζουν ποία από τα σχόλια για παράδειγμα είναι κακόβουλα και ποια μη. Αυτό θα βοηθούσε στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων που μπορεί να προκύψουν.

Στην παρούσα μελέτη εντοπίστηκαν ορισμένοι παράγοντες που θα ήταν πολύ σημαντικό να ληφθούν υπόψη από τους συμβουλευτικούς ψυχολόγους. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι η κακία και η έλλειψη αναστολών προκαλεί την εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς. Η κακία και ακολούθως η έλλειψη αναστολών φάνηκε να έχει θετική επίδραση στην πρόκληση θυμού. Η κακία και ακολούθως η έλλειψη αναστολών έχουν θετική επίδραση στην εχθρότητα. Άρα η κακία, η έλλειψη αναστολών και η εχθρότητα προκαλούν αισθήματα θυμού και ακολούθως οδηγούν στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Το έργο του συμβουλευτικού ψυχολόγου είναι να αναγνωρίσει τους παραπάνω παράγοντες και με την σειρά του να

δημιουργήσει ένα πλάνο παρέμβασης που θα βοηθήσει τα άτομα να τους αναγνωρίσουν και οι ίδιοι. Τα άτομα με ναρκισσιστικά και με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά έχουν αισθήματα κακίας για τους άλλους με αποτέλεσμα να συμπεριφέρονται εχθρικά απέναντι τους. Το πλάνο του συμβουλευτικού ψυχολόγου είναι να εκπαιδεύσει τα άτομα να αναγνωρίζουν και μετέπειτα να διαχειρίζονται τα συναισθήματα κακίας, θυμού και εχθρότητας, όπως για παράδειγμα τεχνικές χαλάρωσης. Στην συνέχεια τα άτομα θα ήταν καλό να μάθουν τις ρίζες αλλά και τις σκέψεις που προκαλούν την εκδήλωση της επιθετικής συμπεριφοράς και να εκπαιδευτούν στην αναδόμηση των σκέψεων αυτών, με αποτέλεσμα να αναγνωρίζουν τα όρια τους.

Τέλος οι συμβουλευτικοί ψυχολόγοι θα πρέπει να εκπαιδεύουν τα άτομα που δέχονται επιθετικές συμπεριφορές να αναγνωρίζουν τους παράγοντες που οδηγούν τα άλλα άτομα να τους συμπεριφέρονται με επιθετική συμπεριφορά. Μπορούν να εκπαιδεύσουν τα άτομα αυτά στην διεκδικητική συμπεριφορά και στην επίγνωση συναισθημάτων. Επομένως, μ' αυτό τον τρόπο τα θύματα μπορούν να θέτουν τα όρια τους στους σε αυτό το είδος ανθρώπων.

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνήσει αν ο ναρκισσισμός και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας προβλέπουν επιθετική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή. Διεξήχθη πρωτογενής ποσοτική έρευνα. Εργαλεία της έρευνας αποτέλεσαν το ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας – Πραότητας, το ερωτηματολόγιο Τριαρχικό Μέτρο Ψυχοπάθειας και το ερωτηματολόγιο Αντικοινωνικής διαδικασίας. Το δείγμα αποτέλεσαν 300 άτομα ηλικίας 19 με 35, από διάφορες περιοχές της Κύπρου.

Σύμφωνα με την έρευνα στον κυπριακό πληθυσμό δεν καταγράφονται υψηλά ποσοστά ναρκισσισμού και ψυχοπάθειας που οδηγούν σε επιθετική συμπεριφορά.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι η κακία διαδραματίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Είναι πολύ σημαντικό τα άτομα που νιώθουν κακία να εργαστούν πάνω σε αυτό το κομμάτι με τη βοήθεια του συμβουλευτικού ψυχολόγου. Εξίσου σημαντικό εύρημα και άξιο αναφοράς για τους συμβουλευτικούς ψυχολόγους είναι η έλλειψη αναστολών η οποία σε συνδυασμό με την κακία αυξάνει την επιθετικότητα.

Σελίδα εκ προθέσεως κενή

Βιβλιογραφία

- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27–51.
- Anderson, C. A., Shibuya, A., Ihori, N., Swing, E. L., Bushman, B. J., Sakamoto, A., ... & Saleem, M. (2010). Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in Eastern and Western countries: A meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 136(2), 151.
- Ang, R. P., & Yusof, N. (2005). The relationship between aggression, narcissism, and self-esteem in Asian children and adolescents. *Current Psychology*, 24, 113-122.
- Arntz, A., Gerlsma, C., & Albersnagel, F. A. (1985). Attributional style questioned: Psychometric evaluation of the ASQ in Dutch adolescents. *Advances in Behaviour Research and Therapy*, 7, 55-89.
- Bahrami, E., Mazaheri, M. E., & Hasanzadeh, A. (2016). *Effect of anger management education on mental health and aggression of prisoner women*. Journal of Education and Health Promotion. doi: [10.4103/2277-9531.184563](https://doi.org/10.4103/2277-9531.184563)
- Bailey, C. A., & Ostrov, J. M. (2008). Differentiating forms and function of aggression in emerging adults: Associations with hostile attribution biases and normative beliefs. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 713-722. doi:10.1007/s10964-007-9211-5
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barnett, M. D. & Powell, H. A. (2016) Self-esteem mediates narcissism and aggression among women, but not men: A comparison of two theoretical

- models of narcissism among college students. *Personality and Individual Differences*, 89, 100 – 104.
- Barry, C. T., Frick, P. J., & Killian, A. L. (2003). The relation of narcissism and self-esteem to conduct problems in children: A preliminary investigation. *J. Clin. Child Adolesc. Psychol.* 32: 139–152.
- Barry, T. D., Thompson, A., Barry, C. T., Lochman, J. E., Adler, K., & Hill, K. (2007). The importance of narcissism in predicting proactive and reactive aggression in moderately to highly aggressive children. *Aggressive Behavior*, 33, 185-197.
- Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103, 5-33.
- Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5-33.
- Benning, S. D., Patrick, C. J., Hicks, B. M., Blonigen, D. M., & Krueger, R. F. (2003). Factor structure of the Psychopathic Personality Inventory: Validity and implications for clinical assessment. *Psychological Assessment*, 15, 340-350. doi:10.1037/1040-3590.15.3.340
- Bergeron, N., & Schneider, B. H. (2005). Explaining cross-national differences in peer-directed aggression: A quantitative synthesis. *Aggressive Behavior*, 31(2), 116-137. doi: 10.1002/ab.20049
- Besser, A., & Priel, B. (2010). Grandiose narcissism versus vulnerable narcissism in threatening situations: Emotional reactions to achievement failure and

interpersonal rejection. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29(8), 874-902.

Bettencourt, B. A., & Kernahan, C. (1997). A meta-analysis of aggression in the presence of violent cues: Effects of gender differences and aversive provocation. *Aggressive Behavior*, 21, 447– 456.

Birkley, E. L., Giancola, P. R., & Lance, C. E. (2013). Psychopathy and the prediction of alco-hol-related physical aggression: The roles of impulsive antisociality and fearless domi-nance. *Drug and Alcohol Dependence*, 128, 58-63.

Böhnke, R., Bertsch, K., Kruk, M. R., & Naumann, E. (2010). The relationship between basal and acute HPA axis activity and aggressive behavior in adults. *Journal of Neural Transmission*, 117(5), 629-637.

Boulton, M. J. (2012). Children's hostile attribution bias is reduced after watching realistic playful fighting, and the effect is mediated by prosocial thoughts. *Journal of Experimental Child Psychology*, 113, 36-48.
doi:10.1016/j.jecp.2012.02.011

Brown, J. D. (1998) *The self*. Boston, MA. McGraw-Hill.

Bukowski, W. M., Schwartzman, A., Santo, J., Bagwell, C., & Adams, R. (2009). Reactivity and distortions in the self: Narcissism, types of aggression, and the functioning of the hypothalamic–pituitary–adrenal axis during early adolescence. *Development and Psychopathology*, 21, 1249-1262.
doi:10.1017/S0954579409990149

- Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 219-229.
- Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219-229. doi: 10.1037/0022-3514.75.1.219
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459. doi:10.1037/0022-3514.63.3.452
- Buss, A.H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459.
- Cain, N. M., Pincus, A. L., & Ansell, E. B. (2008). Narcissism at the crossroads: Phenotypic description of pathological narcissism across clinical theory, social/personality psychology, and psychiatric diagnosis. *Clinical Psychology Review*, 28, 638-656. doi:10.1016/j.cpr.2007.09.006
- Cale, E. M., & Lilienfeld, S. O. (2006). Psychopathy factors and risk for aggressive behavior: A test of the “threatened egotism” hypothesis. *Law and Human Behavior*, 30, 51-74.
- Canning, A., Andrew, E., Murphy, R., Walker, J. S., & Snowden, R. J. (2017). Gender differences in the relationship between self-esteem and aggression in young people leaving care. *Violence and Gender*, 4(2), 49-54. doi: 10.1089/vio.2017.0002

Caprara, G. V., Alessandri, G., Di Giunta, L., Panerai, L., & Eisenberg, N. (2010).

The contribution of agreeableness and self-efficacy beliefs to prosociality. *European Journal of Personality: Published for the European Association of Personality Psychology*, 24(1), 36-55.

Carré, J. M., Geniole, S. N., Ortiz, T. L., Bird, B. M., Videto, A., & Bonin, P. L.

(2017). Exogenous testosterone rapidly increases aggressive behavior in dominant and impulsive men. *Biological psychiatry*, 82(4), 249-256.

Casey, H., Rogers, R. D., Burns, T., & Yiend, J. (2013). Emotion regulation in

psychopathy. *Biological Psychology*, 92, 541-548.
doi:10.1016/j.biopsycho.2012.06.011

Cima, M., & Raine, A. (2009). Distinct characteristics of psychopathy relate to

different sub-types of aggression. *Personality and Individual Differences*, 47, 835-840. doi:10.1016/j.paid.2009.06.031

Claes, L., Vertommen, S., Soenens, B., Eyskens, A., Rens, E., & Vertommen, H.

(2009). Validation of the Psychopathic Personality Inventory among psychiatric inpatients: Sociodemographic, cognitive and personality correlates. *Journal of Personality Disorders*, 23, 477-493.
doi:10.1521/pedi.2009.23.5.477

Cleckley, H. M. (1941). *The mask of sanity*. St. Louis, MO: C. V. Mosby.

Cooke, D. J., & Michie, C. (2001). *Refining the Construct of Psychopathy: Towards*

a Hierarchical Model. *Psychological Assessment*, 13(2), 171.
<https://doi.org/10.1037/1040-3590.13.2.171>

- Crick NR, Zahn-Waxler C. 2003. *The development of psychopathology in females and males: Current progress and future challenges*. Dev Psychopathol 15:719–742.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74–101.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101. doi:10.1037/0033-2909.115.1.74
- Dawel, A., O'Kearney, R., McKone, E., & Palermo, R. (2012). Not just fear and sadness: Meta-analytic evidence of pervasive emotion recognition deficits for facial and vocal expressions in psychopathy. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36, 2288-2304. doi:10.1016/j.neubiorev.2012.08.006
- Delk, L. A., Bobadilla, L., & Lima, E. N. (2017). Psychopathic traits associated differentially to anger, disgust and fear recognition among men and women. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 39, 25-34. doi:10.1007/s10862-016-9561-y
- Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior. *Child Development*, 51, 162-170.
- Dodge, K. A. (2002). Mediation, moderation, and mechanisms in how parenting affects children's aggressive behavior. In J. G. Borkowski, S. L. Ramey, & M. Bristol-Power (Eds.), *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual, and social-emotional development* (pp. 215–229). Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1146–1158.
- Dodge, K. A., Lochman, J. E., Harnish, J. D., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1997). Reactive and proactive aggression in school children and psy-chiatrically impaired chronically assaultive youth. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 37–51.
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16(4), 328-335.
- Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1986). Gender and aggressive behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100, 309–330.
- Edens, J. F., Marcus, D. K., Lilienfeld, S. O., & Poythress, N. R. (2006). Psychopathic, not psychopath: Taxometric evidence for the dimensional structure of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 131-144. doi:10.1037/0021-843X.115.1.131
- Edens, J. F., Poythress, N. G., Lilienfeld, S. O., Patrick, C. J., & Test, A. (2008). Further evidence of the divergent correlates of the Psychopathic Personality Inventory factors: Prediction of institutional misconduct among male prisoners. *Psychological Assessment*, 20, 86-91. doi:10.1037/1040-3590.20.1.86

- Falkenbach, D. M. (2004). *The subtypes of psychopathy and their relationship to hostile and instrumental aggression* (Doctoral dissertation). University of South Florida, Tampa.
- Falkenbach, D. M., Barese, T., Balash, J., Reinhard, E. E., & Hughs, C. (2015). The exploration of subclinical psychopathic subtypes and their relationship with types of aggression in female college students. *Personality and Individual Differences*, 85, 117-122. doi:10.1016/j.paid.2015.04.018
- Falkenbach, D. M., Howe, J. R., & Falki, M. (2013). Using self-esteem to disaggregate psychopathy, narcissism, and aggression. *Personality and Individual Differences*, 54, 815-820. doi:10.1016/j.paid.2012.12.017
- Falkenbach, D. M., Poythress, N., Falki, M., & Manchak, S. (2007). Reliability and validity of two self-report measures of psychopathy. *Assessment*, 14, 341-350. doi:10.1177/1073191107305612
- Falkenbach, D. M., Reinhard, E. E., & Larson, F. R. R. (2017). Theory based gender differences in psychopathy subtypes. *Personality and Individual Differences*, 105, 1-6.
- Falkenbach, D. M., Stern, S. B., & Creevy, C. (2014). Psychopathy variants: Empirical evidence supporting a subtyping model in a community sample. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5, 10-19.
- Fanti, A. K., & Henrich, C. C. (2014). *Effects of Self-Esteem and Narcissism on Bullying and Victimization During Early Adolescence*. *Journal of Early Adolescence*, 1-25. doi: 10.1177/0272431613519498

- Fanti, A. K., & Henrich, C. C. (2014). *Effects of Self-Esteem and Narcissism on Bullying and Victimization During Early Adolescence*. *Journal of Early Adolescence*,
- Fanti, A. K., Kyranides, M. N., Prislane, L. E., Colins, O. F., & Andershed, H. (2015). *Validation of the Greek Cypriot Translation of the Triarchic Psychopathy Measure*. *Journal of Personality Assessment*, 0-9.
- Fanti, K. A., Frick, P. J., & Georgiou, S. (2009b). Linking callous-unemotional traits to instrumental and noninstrumental forms of aggression. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 31, 285–298
- Fite, P. J., Stoppelbein, L., & Greening, L. (2009). Proactive and reactive aggression in a child psychiatric inpatient population. Relations to psychopathic characteristics. *Criminal Justice and Behavior*, 36(5), 481-493. doi: 10.1177/0093854809332706
- Fitriyah, F. K., & Purwoko, B. (2018). *Youth Narcissistic and Aggression: a Challenge for Guidance and Counseling Service in University*. Atlantis Press
- Forbes, G., Zhang, X., Doroszewicz, K., & Haas, K. (2009). Relationships between individualism-collectivism, gender, and direct and indirect aggression: A study in China, Poland and the US. *Aggressive Behavior*, 35, 24-30.
- Fossati, A., Borroni, S., Eisenberg, N., & Maffei, C. (2010). Relations of proactive and reactive dimensions of aggression to overt and covert narcissism in nonclinical adolescents. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 36(1), 21-27.
- Fossati, A., Borroni, S., Eisenberg, N., & Maffei, C. (2010). Relations of proactive and reactive dimensions of aggression to overt and covert narcissism in

- nonclinical adolescents. *Aggressive Behavior*, 36(1), 21-27. doi: 10.1002/ab.20332
- Freud, S. (1962). *Civilization and its discontents*. (J. Strachey, Ed. & Trans.). London: Norton. (Original work published 1929)
- Frick, P. J. (2004). *The Inventory of Callous-unemotional Traits*. Unpublished rating scale: University of New Orleans.
- Fung, A. L.-C., Raine, A., & Gao, Y. (2009). Cross-cultural generalizability of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire (RPQ). *Journal of Personality Assessment*, 91(5), 473-479. doi: 10.1080/00223890903088420
- Gallagher, K. E., & Parrott, D. J. (2010). Influence of heavy episodic drinking on the relation between men's locus of control and aggression toward intimate partners. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 71(2), 299-306.
- Gao, Y., & Raine, A. (2010). Successful and unsuccessful psychopaths: A neurobiological model. *Behavioral Sciences & the Law*, 28, 194-210. doi:10.1002/bsl.924
- Godleski, S. A., & Ostrov, J. M. (2010). Relational aggression and hostile attribution biases: Testing multiple statistical methods and models. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 447-458. doi:10.1007/s10802-010-9391-4
- Harrison, M. L. (2010). The influence of narcissism and self-control on reactive aggression.
- Hofstede, G. (1983). The cultural relativity of organizational practices and theories. *Journal of International Business Studies*, 14(2), 75-89. doi: 10.1057/palgrave.jibs.8490867

- Hudley, C., & Graham, S. (1993). An attributional intervention to reduce peer-directed aggression among African-American boys. *Child Development, 64*, 124-138.
- Huesmann, L. R. (1998). The role of social information processing and cognitive schema in acquisition and maintenance of habitual aggressive behavior. In R. G. Geen & E. Donnerstein (Eds.), *Human aggression: Theories, research, and implications for policy* (pp. 73–109). New York: Academic Press.
- Issa, M. A., Falkenbach, D. M., Trupp, G. F., Campregher, J. G., & Lap, J. (2017). Psychopathy in Lebanese college students: The PPI-R considered in the context of borderline features and aggressive attitudes across sex and culture. *Personality and Individual Differences, 105*, 64-69.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2010). Different provocations trigger aggression in narcissists and psychopaths. *Social Psychological and Personality Science, 1*(1), 12-18.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2010). Different provocations trigger aggression in narcissists and psychopaths. *Social Psychological and Personality Science, 1*, 12-18.
- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Cauffman, E., Goldweber, A., & Skeem, J. (2012). Primary and secondary variants of juvenile psychopathy differ in emotional processing. *Development and Psychopathology, 24*, 1091-1103. doi:10.1017/S0954579412000557
- Kirkman, C. A. (2002). Non-incarcerated psychopaths: Why we need to know more about the psychopaths who live amongst us. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 9*, 155-160. doi:10.1046/j.1365-2850.2002.00462.x

- Lambe, S., Hamilton-Giachritsis, C., Garner, E., & Walker, J. (2018). The role of narcissism in aggression and violence: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19, 209–230. <https://doi.org/10.1177/1524838016650190>
- Law, H., & Falkenbach, D. M. (2018). Hostile attribution bias as a mediator of the relationships of psychopathy and narcissism with aggression. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(11), 3355-3371.
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 151-158.
- Li, C., Sun, Y., Ho, M. Y., You, J., Shaver, P. R., & Wang, Z. (2015). State narcissism and aggression: The mediating roles of anger and hostile attributional bias. *Aggressive Behavior*, 42, 333-345. doi:10.1002/ab.21629
- Lilienfeld, S. O., & Andrews, B. P. (1996). Development and preliminary validation of a self-report measure of psychopathic personality traits in noncriminal populations. *Journal of Personality Assessment*, 66, 488-524.
- Lobbestael, J., Cima, M., & Arntz, A. (2013). The relationship between adult reactive and pro-active aggression, hostile interpretation bias, and antisocial personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 27, 53-66. doi:10.1521/pedi.2013.27.1.53
- Maccoon, D. G., & Newman, J. P. (2006). Content meets process: Using attributions and standards to inform cognitive vulnerability in psychopathy, antisocial personality disorder, and depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25, 802-824.

- Maples, J. L., Miller, J. D., Wilson, L. F., Seibert, L. A., Few, L. R., & Zeichner, A. (2010). Narcissistic personality disorder and self-esteem: An examination of differential relations with self-report and laboratory-based aggression. *Journal of Research in Personality*, 44(4), 559-563.
- Matthews, B. A., & Norris, F. H. (2006). When is believing “seeing”? Hostile attribution bias as a function of self-reported aggression. *Journal of Applied Social Psychology*, 32, 1-32. doi:10.1111/j.1559-1816.2002.tb01418.x
- McCullough, M. E., Emmons, R. A., Kilpatrick, S. D., & Mooney, C. N. (2016). *Narcissists as “Victims”: The Role of Narcissism in the Perception of Transgressions*. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 29(7), 885.
- McLeod, J. (2005). *Εισαγωγή στη συμβουλευτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Miller, J., Dir, A., Gentile, B., Wilson, L., Pryor, L., & Campbell, W. (2010). Searching for a vulnerable dark triad: Comparing Factor 2 psychopathy, vulnerable narcissism, and borderline personality disorder. *Journal of Personality*, 78, 1529-1564. doi:10.1111/j.1467-6494.2010.00660.x
- Mulder, M., Joireman, J., & Lin, Y. S. (2010). A comparison of two interventions for reducing aggressive driving. *Marketing and Public Policy*, 168.
- Murray-Close, D., Ostrov, J. M., Nelson, D. A., Crick, N. R., & Coccaro, E. F. (2010). Proactive, reactive, and romantic relational aggression in adulthood: Measurement, predictive validity, gender differences, and association with intermittent explosive disorder. *Journal of Psychiatric Research*, 44(6), 393-404.

- Okada, R. (2010). The relationship between vulnerable narcissism and aggression in Japanese undergraduate students. *Personality and Individual Differences*, 49(2), 113-118.
- Ostrowsky, M. K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 69-75. doi:10.1016/j.avb.2009.08.004
- Parrott, D. J., & Giancola, P. R. (2007). Addressing "The criterion problem" in the assessment of aggressive behavior: Development of a new taxonomic system. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 280-299. doi: 10.1016/j.avb.2006.08.002
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 36, 717-731. doi:10.3758/BF03206553
- Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C., . . . Liu, J. H. (2006). The reactive-proactive aggression questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior*, 32(2), 159-171. doi: 10.1002/ab.20115
- Ramírez, J. M. (2010). The usefulness of distinguishing types of aggression by function. *International social science journal*, 61(200-201), 263-272.
- Raskin, R., & Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 890-902.
- Reidy, D. E., Foster, J. D., & Zeichner, A. (2010). Narcissism and unprovoked aggression. *Aggressive Behavior*, 36(6), 414-422.

Reidy, D. E., Zeichner, A., Hunnicutt-Ferguson, K., & Lilienfeld, S. O. (2008).

Psychopathy traits and the processing of emotion words: Results of a lexical decision task. *Cognition and Emotion*, 22, 1174-1186. doi:10.1080/02699930701745663

Reidy, D. E., Zeichner, A., Miller, J. D., & Martinez, M. A. (2007). Psychopathy and

aggression: Examining the role of psychopathy factors in predicting laboratory aggression under hostile and instrumental conditions. *Journal of Research in Personality*, 41, 1244-1251. doi:10.1016/j.jrp.2007.03.001

Ruiz, J. M., Smith, T. W., & Rhodewalt, F. (2001). *Distinguishing narcissism and*

hostility: Similarities and differences in interpersonal circumplex and five factor correlates. *Journal of Personality Assessment*, 76, 537–555.

Salmivalli, C. (2001). Feeling good about oneself, being bad to others? Remarks on

self-esteem, hostility, and aggressive behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 6(4), 375-393. doi: 10.1016/s1359-1789(00)00012-4

Salmivalli, C. (2001). Feeling good about oneself, being bad to others? Remarks on

self-esteem, hostility, and aggressive behavior. *Aggress. Violent Behav.* 6: 375–393.

Schoenleber, M., Sadeh, N., & Verona, E. (2011). Parallel syndromes: Two

dimensions of narcissism and the facets of psychopathic personality in criminally involved individuals. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 2, 113-127. doi:10.1037/a0021870

Schönbrodt, F. D., & Perugini, M. (2013). At what sample size do correlations stabilize? *Journal of Research in Personality*, 47, 609-612. doi:10.1016/j.jrp.2013.05.009

- Serin, R. C. (1991). Psychopathy and violence in criminals. *Journal of Interpersonal Violence*, 6, 423-431.
- Skeem, J. L., Poythress, N., Edens, J. F., Lilienfeld, S. O., & Cale, E. M. (2003). Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications of risk assessment. *Aggression and Violent Behavior*, 8, 513-546. doi:10.1016/S1359-1789(02)00098-8
- Spector, P. E. (2011). The relationship of personality to counterproductive work behavior (CWB): An integration of perspectives. *Human Resource Management Review*, 21, 342-352.
- Stellwagen, K. (2011). Psychopathy, narcissism, and Machiavellianism: Distinct yet intertwining personality constructs. In C. T. Barry, P. K. Kerig, K. K. Stellwagen, & T. D. Barry (Eds.), *Narcissism and Machiavellianism in youth: Implications for the development of adaptive and maladaptive behavior* (pp. 25-45). Washington, D.C: American Psychological Association.
- Sukhodolsky, D. G., Golub, A., Stone, E. C., & Orban, L. (2005). Dismantling anger control training for children: A randomized pilot study of social problem-solving versus social skills training components. *Behavior Therapy*, 36, 15-23.
- Swogger, M. T., Walsh, Z., Houston, R. J., Cashman Brown, S., & Conner, K. R. (2010). Psychopathy and axis I psychiatric disorders among criminal offenders: Relationships to impulsive and proactive aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 36(1), 45-53.

- Taylor, S. E., & Fiske, S. T. (1975). Point of view and perceptions of causality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 439-445.
- Taylor, S. E., Fiske, S. T., Etcoff, N. L., & Ruderman, A. J. (1978). Categorical and contextual bases of person memory and stereotyping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 778-793.
- Teng, Z. J., Liu, Y. L., & Guo, C. (2015). A meta-analysis of the relationship between self-esteem and aggression among Chinese students. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 45-54. doi: 10.1016/j.avb.2015.01.005
- Terrell, H. K., Hill, E. D., & Nagoshi, C. T. (2008). Gender differences in aggression: The role of status and personality in competitive interactions. *Sex Roles*, 59(11), 814-826. doi: 10.1007/s11199-008-9486-3
- Tew, J. J., Dixon, L. L., Harkins, L. L., & Bennett, A. A. (2012). Investigating changes in anger and aggression in offenders with high levels of psychopathic traits attending the Chromis violence reduction programme. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 22, 191-201. doi:10.1002/cbm.1832
- The role of negative achievement events. *Journal of Research in Personality*, 44, 285-292
- Trapnell, P. D., & Campbell, J. D. (1999). *Private self-consciousness and the five-factor model of personality: Distinguishing rumination from reflection*. *Pers Soc Psychology* 76: 284-304.
- Tremblay, P. F., & Belchevski, M. (2004). Did the instigator intend to provoke? A key moderator in the relation between trait aggression and aggressive behavior. *Aggressive Behavior*, 30, 409-424.

- Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2003). "Isn't it fun to get the respect that we're going to deserve?" - Narcissism, social rejection, and aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(2), 261-272. doi: 10.1177/0146167202239051
- Verona, E., & Vitale, J. (2006). Psychopathy in women: Assessment, manifestations, and eti-ology. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy* (pp. 415-436). New York, NY: Guilford Press.
- Vitacco, M., Rogers, R. and Neumann, C., 2003. The Antisocial Process Screening Device. *Assessment*, 10(2), pp.143-150.
- Vitale, J. E., Newman, J. P., Serin, R. C., & Bolt, D. M. (2005). Hostile attributions in incarcerated adult male offenders: An exploration of diverse pathways. *Aggressive Behavior*, 31, 99-115.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Barker, E. D. (2006). Subtypes of aggressive behavior: A developmental perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 12-19. doi:10.1177/0165025406059968
- von Collani, G., & Werner, R. (2005). Self-related and motivational constructs as determinants of aggression. An analysis and validation of a German version of the Buss-Perry Aggression Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 38(7), 1631-1643. doi: 10.1016/j.paid.2004.09.027
- Walker, J. S., & Bright, J. A. (2009). False inflated self-esteem and violence: A systematic review and cognitive model. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20(1), 1-32. doi: 10.1080/14789940701656808

- Wallace, J. F., Vitale, J. E., & Newman, J. P. (1999). Response modulation deficits: Implications for the diagnosis and treatment of psychopathy. *Journal of Cognitive Psychotherapy, 13*, 55-70.
- Walters, G. D. (2009). Criminal thinking. In M. McMurran & R. C. Howard (Eds.), *Personality, personality disorder, and violence: An evidence-based approach* (pp. 281-295). Hoboken, NJ: John Wiley.
- Warren, G. C., & Clarbour, J. (2009). Relationship between psychopathy and indirect aggression use in a noncriminal population. *Aggressive Behavior, 35*, 408-421.
- Webster, G. D. (2006). Low self-esteem is related to aggression, but especially when controlling for gender: A replication and extension of Donellan et al. (2005). *Representative Research in Social Psychology, 29*, 12-18.
- Widiger, T. A. (2010). Personality, interpersonal circumplex, and DSM-5: A commentary on five studies. *Journal of personality assessment, 92*(6), 528-532.
- Wilkowski, B. M., & Robinson, M. D. (2008). The cognitive basis of trait anger and reactive aggression: An integrative analysis. *Personality and Social Psychology Review, 12*, 3-21.
- Xu, Y. Y., Farver, J. A. M., Schwartz, D., & Chang, L. (2004). Social networks and aggressive behaviour in Chinese children. *International Journal of Behavioral Development, 28*(5), 401-410. doi: 10.1080/01650250444000090
- Zeigler-Hill, V., Myers, E. M., & Clark, C. B. (2010). Narcissism and self-esteem reactivity:

- Καλέμη, Γ. (2019). *Μελέτη συσχέτισης αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού με την επιθετικότητα σε γυναίκες κρατούμενες*. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθηνών.
- Μποζώνης, Α., & Ψυχουντάκη, Μ. (2005). *Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας: Προσαρμογή σε ελληνικό πληθυσμό*. Αδημοσίευτη εργασία. Πρόγραμμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τσαπατσάρη, Π. (2015). *Επιθετικότητα και διαταραχές προσωπικότητας στις γυναίκες*. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθηνών.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ